ACTES DEL XXè CONGRÉS D'HISTÒRIA DE LA MEDICINA CATALANA. ***Vic. Juny 2018***

LA INFERMERIA LLEIDATANA PREPROFESSIONAL ENTRE FINALS DEL SEGLE XV I XVIII

TEJERO VIDAL, Lorena Lourdes ([1,2,3]); TORRES PENELLA, Carmen ([2,3]); TEJERO COSTA, Francisco ([4])

[1]Hospital Universitari de Santa Maria, Lleida

[2]Universitat de Lleida, Facultat d'Infermeria i Fisioteràpia

[3]Membre del grup FEBE

[4]Mestre i historiador local

INTRODUCCIÓ:

"On hi ha amor a l'art de curar, hi ha amor a l'home"

HIPÒCRATES

Des de l'Edat Mitjana, l'atenció benefico-assistencial a Espanya venia molt influïda per la concepció cristiana de què la malaltia era conseqüència d'una ofensa a Déu i era necessària per a la neteja de l'ànima. Aquest sentiment de culpabilitat i de càstig diví, va comportar unes formes d'atenció sanitària de tipus caritatiu especialment durant els períodes epidèmics que van fuetejar el país fins i tot arribar al segle XVIII.

El terme hospital, deriva de la paraula llatina *"hospes"* i des d'un punt de vista etimològic, significa hospitalitat entesa com la *"prestació de cures físiques, psíquiques, socials i espirituals"* que resulta important per a qualsevol persona. Fet que ha portat molts historiadors a determinar que la majoria d'aquests establiments es dedicaven a acollir i prestar assistència als més necessitats (1–3).

Es tractava d'establiments en els quals s'allotjava, es donava un alberg a aquelles persones que el necessitaven i que estaven sota l'administració d'estaments públics, privats o religiosos, però que sempre es regien sota criteris de caritat (com la solidaritat davant de la mort, la preparació al *"bén morir",* l'aparició de diverses obres piadoses o la visió del pobre autèntic i no fingit), ajuda als més desvalguts i hospitalitat (2,4–15).

En gran manera, es tractava d'hospitals urbans, però també hi havia en l'àmbit rural i especialment, en les rutes de peregrinació. Els hospitals van anar sorgint als afores de les ciutats com a necessitat d'atenció als pelegrins i aïllament dels malalts infecciosos, i se'ls considerava com l'últim recurs per a la curació per la seva concepció d'emanar efluvis malignes i fins i tot de mort (10,16).

Els hospitals medievals van evolucionar fins a dividir-se en dos tipus d'institucions, les d'asil a les persones pobres i necessitades i les dedicades a l'assistència dels malalts (17).

La gestió dels mateixos era portada per un administrador, responsable de la direcció i govern de l'hospital; l'assistència estava centrada en unes necessitats bàsiques d'alimentació, higiene i cures bàsiques; els professionals s'estratificaven entre els que realitzaven funcions pròpies d'infermeria i els que feien activitats auxiliars (18).

L'alimentació que es proporcionava estava basada en una dieta abundant i nutritiva prescrita pel metge. No solia faltar el vi com a aliment nutritiu i en algunes ocasions, medicinal[1]. El règim alimentari es componia de quatre menjars: una petita mossada a primera hora del matí, el menjar principal, el berenar i el sopar. Aquests menjars solien adaptar-se a la llum solar (18,19).

Mensualment, solia realitzar-se el rentat de la roba de l'establiment, contractant dones per a aquesta tasca. També s'adquirien cendres per preparar substàncies desinfectants per a neteja i higiene de la roba (18).

Aquests establiments estaven proveïts de llits individuals, formats per banquetes o taules de fusta sobre les quals es col·locaven màrfegues i matalassos revestits amb la roba de llit (18). Juntament amb aquests centres d'assistència, van aparèixer les *Almoines*[2], que eren les encarregades més específicament de l'atenció dels famolencs, oferint-los menjars. Aquestes, depenien únicament de l'Església, aconseguint així, difondre la creença que l'almoina era l'únic camí per redimir el pecat (2,10,20).

Les mesures terapèutiques estaven basades en les prescripcions que el metge facilitava i que traslladava al farmacèutic per a la seva posterior preparació. *L'hospitaler* era l'encarregat de l'administració del preparat. Entre els tractaments farmacològics aplicats hi havia les purgues, els xarops, l'administració d'aigües destil·lades i barreges preparades amb diferents principis que eren elaborats amb pols o presentats com píndoles o bols embolicats amb hòstia millorant el sabor dels mateixos. També s'aplicaven ungüents, bàlsams i diferents foments com cures tòpiques. Es duien a terme també sagnies urticacions, cataplasmes, ènemes[3] i cauteritzacions amb ferros ardents (18).

Durant el regnat dels Reis Catòlics es van fundar molts *Hospitals Reials*, en un intent per fusionar els molts existents, a fi de traslladar a l'esfera pública la problemàtica del col·lectiu de pobres i malalts, fer més eficient la xarxa hospitalària existent, i fins i tot materialitzar la idea d'unitat d'estat. Aquests Hospitals

1. El vi es considerava que donava calor, podia arribar a ser diürètic, podia "engendrar bons humors i modernitzar les persones velles". Com es podia veure en l'alimentació que es donava als pelegrins en la Ruta Compostel·lana. Els preparats a base de vi també s'utilitzaven pels seus poders farmacològics, exemple d'això, eren les friccions amb vinagre per als reumatismes o la pruïja utilitzant la via tòpica.

2. A Lleida es coneixia com a Pia Almoina.

3. La mangueta estava elaborada de bufeta o sac de tripa impermeable o de cuir que portava incorporada una cànula feta de material rígid. L'ènema s'utilitzava tant pel seu efecte laxant com per a l'administració de determinats medicaments.

Reials es regien sota unes Constitucions en les quals es destacaven les figures de l'Infermer Gran i dels infermers assistencials, i les comeses que havien de desenvolupar cada un d'ells. Exemple d'ells són, són les Constitucions del Gran Hospital de Santiago de 1524 on especificaven les qualitats que havia de tenir el mateix (5,9,21,22).

"Item mandamos que aya un Enfermero Mayor, que sea hombre cuerdo, e de buena conciencia, e autoridad, el cual tenga salario competente, en cada un año, por razón de dicho oficio, e demás desto se le dé de comer en la dicha casa. El qual dicho Enfermero Mayor jure al tiempo que fuere recibido al dicho oficio en manos del Administrador, que él no hará ni consintirá hazer fraude, ni engaño, en cosa alguna de las que en la dicha casa sean. Y visitará continuo las enfermerías, e hará hazer las camas en su tiempo y tendrá principal cuidado que se visiten los enfermos, como convenga, les den de comer. Y todas las medicinas que le mandan dar a sus tiempos, todo muy concertado […]"

Aquest tipus d'organització es va mantenir fins i tot ben entrat el trienni liberal, durant el qual, com a conseqüència de la *Llei de Beneficència* de 1822, es va produir una nova reestructuració en tota l'atenció benefico-assistencial del país, introduint l'atenció domiciliària, que havia començat a funcionar el 1778 sense èxit (15,23).

OBJECTIUS

L'objectiu de l'estudi és donar visibilitat a les persones encarregades de l'atenció d'infermeria a l'Hospital de Santa Maria de Lleida fins a finals del segle XVIII, així com la seva organització, cures i tipus de remuneració.

METODOLOGIA

La present investigació s'ha realitzat des del doble enfocament paradigmàtic, interpretatiu i sociocrític, per considerar-se que s'adhereix millor al tema d'estudi.

La teoria o corrent historiogràfica que sustentava millor conceptualment i metodològicament l'estudi prové de *l'Escola dels Annales*, fundada el 1929 a Estrasburg, fruit de la revista *Annales d'Histoire Économique et Sociale* sota la direcció de Marc Bloch i Lucien Febvre (24–30).

L'Escola dels Annales intentava no admetre aquesta història simplista i que es decantava per la narració dels fets esdevinguts. No hi ha una història centrada en un "fet" de forma superficial, sinó que s'ha d'analitzar la realitat històrica que és social, i que necessita el plantejament d'hipòtesi dels problemes que al llarg del temps han anat esdevenint (24,26,30).

L'Escola dels Annals utilitza el paradigma sociocrític per explicar la seva teoria, per la qual cosa s'ha considerat idònia per establir el posicionament teòric per a la present investigació històrica, per la seva visió de la mateixa des d'un prisma en el qual es té en compte els problemes d'investigació des de la seva influència

en aspectes col·lectius i socials reconeixent com a vàlids no només els documents escrits sinó qualsevol vestigi de coneixement i de l'activitat de les persones (31).

L'espai social i històric en el qual s'emmarca aquest estudi d'investigació és el de Lleida ciutat; la temporal, la del període comprès entre els anys 1435 i 1792.

Es tracta doncs, d'un estudi històric de tipus qualitatiu perquè no aspira a mesurar les informacions sobre els subjectes de l'estudi, sinó que prova de donar-les a conèixer descrivint característiques i la seva influència al llarg del temps. La investigació històrica no busca el desenvolupament de lleis, ja que *"tot el cos de la història no és cap altra cosa que una llarga narració".* Encara que s'emmarqui com a investigació qualitativa, conté dades numèriques, de tipus seqüencial per aconseguir un coneixement històric relatiu a la història de la infermeria (24,32–34).

Per a la recerca de les fonts s'han tingut en compte dues característiques fonamentals: la fiabilitat i la seva adequació. Per a l'anàlisi de la primera característica s'ha tingut en compte l'autenticitat de les fonts (mitjançant tècniques de datació i l'anàlisi de la història de la font), la depuració de la informació (utilitzant la coherència interna de la font i la comprovació externa de la informació) i la contextualització (mitjançant tècniques de classificació documental i comparant diverses fonts) (34,35).

Per a la segona característica, ha adquirit importància la premissa que *"són fonts adequades per a un tema aquells conjunts documentals capaços de respondre a més nombre de preguntes, amb menys problemes de fiabilitat, de menys equivocitat o millor adaptació a les finalitats de la investigació i susceptibles d'usos més còmodes".* Per a la seva anàlisi s'han tingut en compte la demanda de la informació (quantitat d'informació precisa, varietat de suports i els continguts), la recopilació documental (provisió exhaustiva de fonts, recerca de fonts contrastables i comparables, i la possibilitat de poder analitzar-les) i la selecció de les fonts (jerarquització de les fonts, confrontació amb les primeres pressuposicions i recerca de noves en funció de les confrontacions) (34,35).

Les fonts històriques utilitzades han estat principalment les escrites no narratives de documents i bibliografia de referència. El tipus de fonts són directes i indirectes, voluntàries i no voluntàries, seriades i no seriades segons la taxonomia de Júlio Aróstegui (34). Comprenent aquestes: ordenances i estatuts[4], llibres de comptabilitat, capbreus o llibres de patrimoni hospitalari, protocols notarials, tes-

4. Les **ordenances i estatuts** són documents que resulten interessants per estudiar l'organització interna, ens descriuen les activitats que es realitzaven, quins professionals treballaven amb les seves funcions; són dins del que es coneix com a fons d'establiments assistencials; els **llibres de comptabilitat** són d'interès per com descriuen l'administració dels recursos, en aquest cas, hospitalaris; els **capbreus o llibres de patrimoni hospitalari** són llibres que recollien els censos i les rendes tant d'ingressos com de despeses; els **protocols notarials** recollien testaments, donaciones,bienes de difunts que passaven a l'hospital o fins i tot modificacions contractuals; els **testaments o llegats** recollien donacions a obres piadoses que formaven part en gran manera dels establiments hospitalaris (tant els protocols notarials com els testaments formen part dels fons de protocols notarials); els **llibres d'expòsits** aporten un registre dels nens abandonats i que entraven als hospitals o altres establiments de beneficència; els **llibres d'òbits** portaven el registre de les defuncions, els béns que es deixaven a l'hospital o fins i tot característiques personals de la persona difunta (La majoria de llibres d'òbits estan inclosos dins dels arxius parroquials i s'engloben dins del que es coneix com a fons d'institucions religioses).

taments i llegats, llibres d'expòsits i llibres d'òbits (36). Així mateix, s'han utilitzat diferents normatives, constitucions, ordenacions de la institució hospitalària i disposicions generals de caràcter històric, social, cultural i econòmic, publicacions oficials, premsa i textos bibliogràfics del període a estudi.

La informació obtinguda provenia d'arxius, bases de dades i bibliografia de referència. Els arxius consultats han estat en la seva gran majoria nacionals, provincials i municipals, a causa que, al llarg del segle XIX, la gestió dels establiments benèfics d'Espanya va anar passant en mans dels ajuntaments i posteriorment, de les Diputacions. (Veure Taula 1)

Taula 1: Arxius consultats

NOM DE L'ARXIU	CIUTAT/MUNICIPI
Institut d'Estudis Ilerdencs (Fons de l'antic Hospital de Santa María)	Lleida
Arxiu Municipal	Lleida
Arxiu Diocesà	Lleida
Arxiu de la Diputació	Lleida
Arxiu Capitular	Lleida
Arxiu Històric	Lleida
Arxiu Col·legi Oficial Infermeria	Lleida
Arxiu General de l'Administració	Alcalá de Henares (Madrid)
Arxiu Històric Nacional	Madrid
Arxiu de la Biblioteca Nacional Hemeroteca Digital	Madrid
Arxiu Ministeri de Justícia	Madrid

Font: Elaboració pròpia.

La recerca sistemàtica en bases de dades s'ha realitzat en castellà, català, anglès i francès; i les bases consultades han estat: Cuidin, Cuiden Plus, Dialnet, CINAHL, CINAHL Plus, Cuidatge, Index Digital, TESEU i ProQuest. L'estratègia de recerca ha seguit les recomanacions de cada una de les bases consultades, primer utilitzant la paraula clau individualment, i després combinant-la amb altres a través d'operadors boleanos.

Les referències bibliogràfiques s'han incorporat seqüencialment per ordre d'aparició a través del gestor de referències bibliogràfiques Mendeley, seguint les normes de citació Vancouver el 2010. Apareixen en un ordre consecutiu al llarg de tot el text. Per als aclariments, reflexions i especificació dels lligalls s'han utilitzat els peus de pàgina.

L'estudi i posterior anàlisi de la documentació obtinguda es duia a terme mitjançant el traspàs de la informació a un ordinador personal estable on es feien còpies, s'analitzava el contingut i classificava cronològicament per èpoques i per

temàtiques. Les tècniques fetes servir han estat la lectura en profunditat, anàlisi de text i de contingut.

La tècnica de l'anàlisi de contingut, tècnica que s'ha basat en una anàlisi semàntica del llenguatge, que encara que no sent aquest l'objecte en si mateix, sinó la realitat que pot ser inferida d'ell; busca el sentit de les paraules que s'utilitzen i de les categories que s'han establert (24,37,38).

El procediment de l'anàlisi de contingut s'ha realitzat de forma sistemàtica a través de temàtiques establertes prèviament determinant quin era el contingut de l'estudi (24).

RESULTATS

Els hospitals que van sorgir al llarg de l'edat mitjana eren establiments petits, amb escassos recursos i amb funcions d'allotjament i d'aportació d'aliments. Això feia que el nombre de persones dedicades a la cura en ells fos escàs, portant que aquests, en la majoria dels casos, es realitzessin per matrimonis juntament amb l'ajuda de servents (39).

Una de les figures més antigues que es coneguin i que es dediqui a la cura és la de *l'hospitaler-Spitaler*. S'emmarca en l'edat mitjana i als establiments que van sorgir per a l'atenció als necessitats i als pelegrins. Es evidència que *l'hospitaler* tenia la facultat de realitzar algunes funcions administratives, així com la de gestionar els recursos econòmics per a petites despeses de l'establiment, dels quals, donava compte mensual a l'administrador del mateix. S'ocupava de l'assistència d'infermeria, comprenent la recepció dels malalts quan ingressaven, la distribució dels mateixos, el rentat i higiene de les persones asilades, la seva alimentació, la neteja i ordre de les quadres i el seu manteniment (5,16,40–42).

Generalment es tractava d'un home que solia estar vinculat a alguna orde religiosa, encara que en alguns hospitals, es podien arribar a contractar matrimonis, en els quals la dona era l'encarregada de la cuina, de la neteja de la roba i l'assistència de les dones, l'atenció durant el seu ingrés, l'acollida dels nens expòsits, la seva cura i la recerca de dides per a l'alimentació i criança [5] dels mateixos. Les seves funcions estaven regulades a través de la contractació (en la qual s'especificava quines serien les seves funcions quant a la pràctica de cures i les seves contraprestacions). L'hospitaler tenia ajudants, en general laics, que l'ajudaven en les seves funcions. En l'actualitat, podria realitzar-se un paral·lelisme entre la figura de *l'hospitaler* com a director d'infermeria, i els seus ajudants, com els infermers a cura dels malalts (16,39,43–47).

Amb el temps va sorgir la figura de l'infermer, diferenciant-se quines havien de ser les seves funcions: l'hospitaler era l'encarregat de l'atenció dels pelegrins, i l'infermer l'encarregat de l'atenció dels malalts. No pot parlar-se de precursors de la infermeria moderna, però sí de suposar la gènesi de la mateixa ja que,

5. Aquest aspecte laboral pot reconèixer-se com el concepte d'identitat laboral compartida que més tard serà desenvolupat.

tret d'algunes excepcions, com les de l'infermer *Simón López*, no tenien uns coneixements tècnics ni vocacionals mínims que els capacitessin, encara que ja existia una orientació de servei cap als altres i una certa autonomia d'acció. En alguns establiments, com el de Tamarite, *l'hospitaler*, ja ben entrat el segle XVIII, continuava sent l'encarregat de salvaguardar *"las ropas y alajas del Sto Hospital de Pobres de la Villa* […]."[6] (40,48–50). (Veure Document 1)

Les persones encarregades de dur a terme les cures d'infermeria a partir del s. XVI tenien dues funcions: la primera, dur a terme el tractaments que altres professionals havien prescrit (tant farmacològic com dietètic); i la segona, aplicar aquelles cures que els eren pròpies, com l'alimentació, la higiene corporal i cuidat de la pell, el vestit, el descans, les mobilitzacions, els cuidatges al voltant de la mort,…(9). Adquirien els coneixements a través de l'observació directa de les cures dutes a terme pels que eren considerats experts (9).

A més dels hospitalers, va sorgir una infinitat de figures dedicades a l'assistència hospitalària. Entre elles també hi havia les *serventas* o *mancipas*, subalternes del mateix i que rebien un salari a canvi, que es van denominar també com a *fámulos*[7] o *criats* que també van aparèixer al llarg de l'edat mitjana (16,39,49).

Una altra figura assistencial va ser la del *barber* que va sorgir al segle XVI, i que s'encarregava de les activitats de tallar el cabell<A[cabell|pèl]>, la barba als malalts homes, actuava com a ajudant de cirurgià en algunes cures diàries, i els seus ajudants o aprenents també participaven en certes activitats quirúrgiques que es podien arribar a desenvolupar a l'hospital. Havien d'haver estat examinats pel *Protobarberato*[8], organisme encarregat de la formació del mètode i instrucció de ministeriantes i sangradors. Van adquirir un cert prestigi social, especialment, perquè els salaris que rebien eren més assumibles per la població que el que tenien els metges (16,47,51–53).

Amb el temps van aparèixer els *sangradors o flebotomianos*[9], grup professional que reunien figures de barbers-cirurgians. Tenien tractats propis, com el *Tractat breu de flebotomia* de Diego Pérez de Bustos 1700, la *Doctrina moderna per als sagnadors* de 1724 o el *Tractat complet de la flebotomia* de 1794 escrit per Juan Fernández del Valle. (47,54,55). El 1761 es va dictar una prohibició de realitzar sagnies a aquells professionals que no estiguessin aprovats pel Protobarberato. No va ser fins a 1804 que es va reconèixer la professió de sagnador a través d'una Reial Cèdula, delimitant els seus límits en la realització del seu exercici professional en l'àmbit de la sagnia, l'extracció de dents, l'aplicació de sangoneres i vesicatoris, i l'aplicació de ventoses (55,56). El 1830 canvia la seva denominació per la de *Ministrantes* i que el 17 de desembre de 1862 van redactar el *"Reglament per al règim de la societat de Ministrantes"* (57,58).

6. A.C.L. Visites pastorals. Inventari de l'Hospital de Tamarite realitzat el 19 d'agost de 1783, f138v-r.

7. Segons la Reial Acadèmia Espanyola, era el criat domèstic.

8. El *Protobarberato* va ser suprimit per Reial Cèdula del rei Carles III el 13 d'abril de 1780.

9. Es tractava de persones que tenien per ofici sagnar, és a dir, realitzaven una incisió a la pell que permetia la sortida dels líquids que estaven continguts en un espai del cos.

Les *llevadores o comares* van començar la seva reglamentació amb una disposició de 1750 que els imposava un examen davant del Tribunal del Protomedicato. Prèvia a aquesta regulació, les llevadores estaven en un grup de "professionals" a mig camí entre el saber científic i el popular. Van arribar a tenir manuals propis d'assistència per a les cures d'infermeria com és el llibre *Arte de las Comadronas o Madrinas y del Regimiento de las Preñadas y Paridas de los Niños* de 1541 elaborat per Damián Carbón (47,51,55).

"Las que soliciten aprobarse de parteras ó matronas serán examinadas en un solo acto teórico-práctico, de la misma duración que el de los sangradores, de las partes del arte obstetricia en que deben estar instruidas, y del modo de administrar el agua de socorro á los párvulos […] *en la inteligencia de que debiendo admitirse solamente á este exercicio á viudas ó casadas, deberán presentar las primeras certificación de hallarse en aquel estado, y las segundas licencia por escrito de sus maridos, además de la fe de bautismo, y, de su buena vida y costumbres, dada por el Párroco, informacion de limpieza de sangre, y de práctica de tres años con Cirujano ó partera aprobada, que se ha de recibir en las mismas circunstancias que las de los sangradores"* (54,59).

Per conèixer els responsables de les cures durant alguna cosa més de dos segles a Lleida, s'han estudiat lligalls pertanyents tant *l'Arxiu Diocesà de Lleida*, *l'Arxiu Municipal de Lleida,* a l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i l'Arxiu Capitular de Lleida, per ser aquests en on es conservaven documents relacionats amb despeses a nivell hospitalari, actes de les Juntes de l'Hospital, correspondència entre administracions diverses i fins i tot relacions entre els diferents professionals que estaven implicats en les cures.

S'han pogut identificar diversos professionals amb funcions concretes com les d'assistir a les quadres, la realització de sagnies, la pràctica de les primeres cures, l'administració de medecines i enterrament dels malalts.

Els primers *Spitalers* de l'Hospital de Santa Maria identificats el 1450 van ser *Anthoni Gai* i *Domingo Bertran* (que substitueix a l'anterior quan mor), encarregats de netejar la roba, tenir l'edifici net i atendre tant als malalts com als pobres segons *"son poder i saber"* pràctic, rebent a canvi dotze lliures jaqueses i manutenció[10](40,60,61). (Veure Document 2)

Els professionals identificats dedicats a les cures a l'Hospital de Santa Maria al llarg d'aquest període han estat 113, dels quals van existir 15 matrimonis. En aquest total de cuidadors està també inclosos 5 infermers identificats pel Dr. Pifarré a la seva tesi elaborada a partir dels *Llibres Sacramentals de l'Arxiu Parroquial de Sant Joan* que consten desenvolupant el seu treball en el centre hospitalari (62).

Aquests professionals tenien denominacions diverses, com les d'infermer, infermera, ajudant d'infermer, i que en alguns casos es lligava a una tradició familiar.

10. CAT A.M.L. Llibre de Seguretats, reg. 329, f. 211v.

En els registres compresos entre els anys 1617 i 1630 de pertanyents a la Pia Almoina, eren procuradors de l'hospital *Jaume Oller*, *Pere Cuberes*, *Fransch Roca* i *Joan Pau Corbella*[11]. Dos anys més tardes, el nou procurador de l'hospital va ser *Joseph Farra*[12]. Tots ells eren eclesiàstics.

No és fins al febrer de 1631 en la que apareix la figura *d'Angela Solana*, com a infermera que servia a l'establiment fins al març de 1632 a raó de 7 lliures l'any[13]. A partir d'aquella data, apareixen homes i dones, matrimonis o sols, desenvolupant funcions com infermers o infermeres.

"Salaris 1634 […] *Enfermer Joan Giralt: 3 lliures 10 sous per sis mesos.*

He pagat Ana Ulalia Estenera enfermera per part de 1633 y tot 1634 fins al 4 de maig 1635: 13 lliures […]"[14]

L'any 1635 s'identifica la figura del barber en la persona de *Simon Soriano*, amb un salari anual de 30 lliures; al costat d'ell, apareix *Ana Estenera* com a infermera al llarg de 8 mesos, amb un salari molt menor (unes 8 lliures a l'any).

"Salaris 1635 […] *He pagat a Simo Soriano barber en dos vegades trenta lliures que tot dit any 1635: 30 lliures* […]

Enfermera Ana Estenera per 8 mesos a 8 lliures lo any: 5 lliures 6 sous 8 diners […]"[15]

La figura de l'infermer major, *Pedro Martines*, apareix dos anys més tard junt la de l'ajudant d'infermer, *Jaume Plerosa*, amb un salari el primer de 10 lliures anuals, mentre que el segon rebia 7 lliures[16].

"Salaris 1638 […] *Enfermer Pedro Martines per tres mesos y mig: 3 lliures 14 sous.*

Enfermer Miquel Giralt per 8 meses y seis dies: 6 lliures 16 sous 4 diners

Ajudant enfermer Jaume Plecosa: 2 lliures 2 sous 6 diners […]"[17]

Aquestes figures es van mantenir al llarg dels anys, com es pot apreciar en el registre de despeses per a l'any 1640.

11. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 083/323. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1617-1640). f 16 v, 40 r, 65 r, 89 r, 107 r, 125 v, 151 v, 180 r, 208 r, 240 v.

12. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 083/323. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1617-1640). f 315 v, 351 v, 390 r, 427 r, 463 r, 497 v, 527 v, 555 v.

13. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 083/323. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1617-1640). f 285 r.

14. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 083/323. Llibre de comptes de l´Hospital General de Lleida (1617-1640). f 390 r.

15. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 083/323. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1617-1640). f 427 r.

16. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 083/323. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1617-1640). f 497 v.

17. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 083/323. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1617-1640). f 527 v.

"Salaris 1640 […] *Enfermer Martin Soldat per 6 mesos: 5 lliures 12 sous.*

Enfermer Major Pere Grau per 4 mesos y sis: 4 lliures 6 sous"[18]

A mitjans del segle XVII, l'hospital comptava amb un infermer i una infermera, els quals rebien 100 lliures com a salari anual[19].

Durant els anys 1656 al 1660, apareix en els registres de comptes de l'hospital com procuradors van estar *Juan Batiste Sala* i posteriorment, *Francisco Canuy* (aquest, l'any 1661 apareix també com a prior)[20], *Andreu Miró* (també apareix com a prior) entre els anys 1668-1669 i *Joan Galey* (també era prior) de 1669 a 1673. L'any 1658 apareix registrat el salari anual de l'infermer, que era de 5 lliures[21], passant 8 lliures l'any 1661[22].

Al llarg dels anys següents destaca el fet que ja apareixen matrimonis que van treballar a l'hospital de forma conjunta.

"Salaris 1662 […] *Fas data de divuit lliures he pagat a Ramià Calsinell y Teresa Calsinell enfermer y enfermera per anar servit del primer de maig de 1661 i fins lo darrer de abril de 1662: 18 lliures.*

[…] *Fas data de nou lliures doscents vint i dos sous sis diners he pagat a Ramon Sanso y Maria Àngels Sanso de la vila de Tarrega per aver servit de enfermes quatre mesos y mig que son maig, juny, juliol, agost, fins mig setembre a raho de quinze lliures los dos* […]*"*[23]

Encara que continuen apareixent dones en els registres com infermeres sense associar-se a la figura d'un home o marit, exemple de la qual cosa el tenim en els registres per a l'any 1663 i el 1665.

"Salaris 1663 […] *Enfermer Joan Gibert: 9 liures 8 sous 4 diners per sis mesos.*

Enfermera Isabel Martiney: 8 liures desde 9 de […] *de 1662 fins als 9 de dit mes de 1663*[…]"[24]

"Salaris 1665 […] *Enfermer Esteban Alimelis Milanes: 10 lliures lo ani.*

Enfermera Catalina Bortolana viuda: 5 liures. Desde la concepció fins a 18 de maig.

18. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 083/323. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1617-1640). f 555 v.

19. H.C.S.V.P. Tarragó Prim, Agustin en "Notícies sobre la Beneficència a Lleida". Lleida, 1891: 17.

20. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 185 r.

21. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 75 v.

22. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 185 r.

23. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678).f. 205 r.

24. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l´Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 238 v.

Joan Ambrosio y Isabel Ambrosio per aver servit de enfermes desde 18 de maig fins 18 de agost: 3 lliures 5 sous"[25]

En algun dels registres dels *Llibres de Comptes del Hospital General de Lleida*, apareixien també especificades les funcions que havien de realitzar les persones que realitzaven les cures, com pot observar-se en els salaris de l'any 1666, en els quals apareix *Pere Piu Bagos* rebent un sou de 10 lliures per *"curar i sagnar els pobres malats"* [26].

Durant aquesta dècada, el salari de l'infermer a l'Hospital de Santa María solia ser d'alguna cosa més d'unes 30 lliures anuals, que es va mantenir fins i tot fins a la següent dècada[27] [28].

"Salaris 1667 [...] *Fas data de vinti nou lliures sis sous quatre diners he pagat Ambrosio Sanchez per lo salari de enfermer per nou mesos* [...]*"*[29]

"Salaris 1670 [...] *Enfermer Pere Rosell y Maria Rosell: 26 liures"*[30]

L'any 1674, el salari es va mantenir com pot veure's en el registre de les despeses

"Salaris 1674 [...] *Fas data a Juan Ribo y Margalida Ribo per aver serbit de enfermes sinc messos sis lliures deu sous: 11 lliures 10 sous"*[31]

En algunes ocasions, el salari dels infermers es complementava amb retribucions en espècies, com va ocórrer el 1679, en què a *Pere Simon* se li van pagar 6 lliures i 4 sous per mes a més d'una cuartera de blat[32]. Entre els anys 1679 i 1681, el prior de l'hospital va ser *Joseph Barada*.

Resulta curiós que per als anys 1683 i 1684 no estan especificats en la despesa ordinària els salaris de l'infermer i infermera que assistia a l'hospital. El Prior per a aquells anys era *Jaume Falcó*[33] . Aquest fet es modifica en els registres de l'any 1686, que apareix la figura de la infermera amb un salari de 4 sous cada dia, la

25. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678).f. 291 v.

26. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 316 v.

27. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 500 v.

28. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 369 v.

29. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l´Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 250 v.

30. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 440 v.

31. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 084/324. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1656-1678). f. 536 r.

32. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 085/325. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1679-1681).f. 67v.

33. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 086/326. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1683-1693). f. 5 v (1683); f. 26 v (1684); f. 486 v (1685).

qual cosa suposava un total de 73 lliures a l'any[34]. Aquest sou es va mantenir en el període entre 1686 al 1692.

Dels apunts de despeses per salaris de l'any 1703 interessa destacar que els infermers cobraven 4 lliures amb 8 sous per cada malalt que enterraven. És un període corresponent a la Guerra de Successió, pel que se suposa, que el nombre de difunts va haver d'augmentar.

"Salaris 1703 […] *Item al enfermer catorce lliures cada mes cent seixanta y vuyt lliures.* […] *Item al enfermer per cada pobre difunt que enterrarà. Se han mort aquest any 44. 4 lliures 8 sous* […]"[35]

El sou es va mantenir tant per als anys 1704 i 1705 per a l'infermer. L'any 1706, el sou s'augmenta a 42 lliures el mes[36]. No s'especifica el motiu de tal canvi, però podem suposar que correspon a un moment del procés bèl·lic bastant àlgid. Per a aquell any, el Prior era *Pere Llobera*.

L'aparició de la dona infermera contractada per dur a terme cures apareix reiterativament al llarg de les anotacions de despeses de l'Hospital de Santa Maria, fins i tot arribant a proposar la necessitat d'una ajudanta per a ella, com va ocórrer el 25 de febrer de l'any 1706.

"Die 25 fegruary 1706 […] *Fonch deliberat per aclamació se passe a dita nominació el nomenaven a la persona del Sr. Pere Llobera vicari modern del mateix hospital* […] *Tabe fonch proposat que la enfermera de dit hospital no pot portar el treball que uny se deu suportar en lo sisten; y que perso necessite de una criada que hi arrife aneria lantse a esta una soldata competent.*

Fonch deliberat que per lo espay de un any que comensa a corre als 15 dels correros se dona a dita criada, so per ella a dita enfermera"[37]

34. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 086/326. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1683-1693). f. 486 v (1686).

35. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 087/327. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1703-1706). f. 315 v. Any 1703.

36. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 087/327. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1703-1706). (No el tinc foliat). Any 1706.

37. CAT AML. Fons Pia Almoina. VOL 104/344. Residu de Deliberacions de 1693 a 1707, f47r.

Taula 2: Evolució del salari mensual dels infermers a l'Hospital de Santa Maria de Lleida al llarg del segle XVII i XVIII

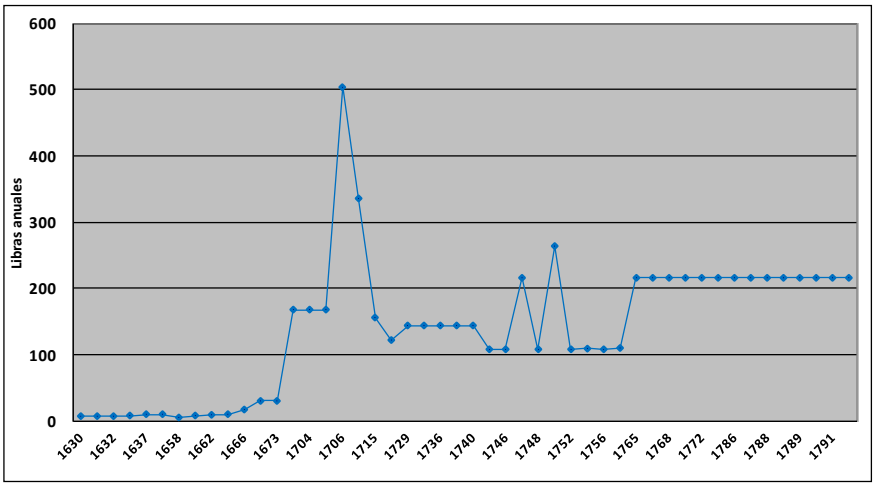

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades extretes de l'Arxiu Municipal de Lleida. Fons Pia Almoina. Llibres de Comptes de l'Hospital General de Lleida i de l'Arxiu Institut d'Estudis Ilerdencs. L'escala dels anys no és progressiva ja que es disposaven dades per a aquells anys.

Durant aquest període iniciat el 1712, existeixen referències que la figura de *l'apothecari*, Domingo de Dios, havia d'administrar els medicaments planificats pels metges tant als pobres com als treballadors de l'hospital, entre qui es trobaven els infermers. Se li dona l'autorització per un període de tres anys, que se li van renovant en diverses ocasions.[38]

"Capitulació sobre la sisten [...] *de medicines.* [...] *Primerament espactat, y convingut entre dites parts, que sia Domingo de Dios per termini de tres anys contadors del dia quatre del corrent mes, y convenient manipulades segons art de apothecari, y receptaran los metges, y sirurgians que visitaran les persones malaltes en dit hospital pera sa curació, sens atendrer sis son pobres, o riques, esclesiastiques o seculars de qualsevol estat, grau, o condició que sien; menos aquelles medicines que sian sisten pera dar uncions en forma als infectes de morbo galich y acabaran lo dia tres de luliol del any 1720 dega donar totes les medicines necessaries* [...] *Declarant lo antecedent capitol es convengut y pactat entre dites parts, que de les persones malaltes desobre expressades, sols sen sisten los soldats, que tindran plassa viva en servey del Rey tot lo temps que en la present ciutat hi haura hospital RI acont tingan los dits soldats la deguda assistenia en les malalties* [...] *espactat, y concengut, que dit Domingo de Dios dega donar les medicines segons lo tenor dels sobredits primer, y segon*

38. CAT AML. Fons Pia Almoina. VOL 105/345. Deliberacions de la Junta de 1712-1735, f 6v-7r-6v-7r.

capitol al Prior, casera, escola, o, crat del mateix, vicari, enfermer y enfermera, y demes servents del dit hospital general"[39]

Per a aquell mateix any, es van establir les obligacions que el vicari de l'Hospital de Santa Maria havia de tenir respecte al registre d'entrades dels malalts. Important era que l'infermer abans de col·locar-lo en un llit, havia d'avisar el vicari perquè registrés la roba que portava o les seves pertinences.

"Item sapie dit Prior que lo vicari de dit Hospital ha de escriurer, y continuar en un llibre tota la roba portaran los pobres que aniran entran en dit Hospital designaran la pessa per pessa; Y que lo enfermer no sist per llit, asiste malalt que entraran, sens avisar al dit vicari per a que este pugue escriurer, e designar dita roba als malalts sens avisaro, a dit Vicari pera que pague anotaro en son llibre [...]"[40]

Segons el llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida l'any 1712, l'infermer del mateix va cobrar per sis mesos 168 lliures,[41] calculant-se en unes 21 lliures per mes. El Prior en aquells moments de l'Hospital era *Jaume Falco*, passant el 1713 a ser *Geronim Oliver*.

El 1715 van passar a ocupar el càrrec d'infermers *Albert Soriaga* i la seva dona amb un sou de 13 lliures al mes[42], per la qual cosa se'ls havia reduït el salari respecte als anteriors. Al llarg dels anys 1718 al 1722 no s'especifica als llibres de comptes el nom dels infermers que treballen en l'Hospital, encara que sí el salari[43] que rebien i que es va mantenir durant un temps. Es dedueix per la data, que durant aquest període es van mantenir com infermers de l'establiment *Albert Soriaga* i la seva dona.

L'any 1721, mantenint-se com Prior de l'Hospital de Santa Maria *Geronim Oliver*, l'infermer i la infermera de l'hospital, a més del seu salari de 144 lliures anuals per a ambdós, van rebre dues roves d'oli i dotze càrregues de llenya, suficients per subsistir durant un any[44]. Situació que es va repetir dos anys més tardes i que es va mantenir durant l'any següent, així com l'assignació d'oli i de llenya[4546] per a ús propi.

39. CAT AML. Fons Pia Almoina. VOL 105/345. Deliberacions de la Junta de 1712-1735, f 6v-7r-6v-7r.

40. CAT AML. Fons Pia Almoina. VOL 105/345. Deliberacions de la Junta de 1712-1735. f 12 v

41. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 088/328. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1712-1722). (No el tinc foliat). Any 1712.

42. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 088/328. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1712-1722). (No el tinc foliat). Any 1715.

43. CAT AML. Fons Pia Almoina. VOL 087/328. Deliberacions de la Junta de 1712-1722. No foliat.

44. CAT AML. Fons Pia Almoina. VOL 087/328. Deliberacions de la Junta de 1712-1722. No foliat.

45. CAT AML. Fons Pia Almoina. VOL 089/329. Deliberacions de la Junta de 1722-1728. f 85r

46. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 088/328. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1712-1722). f. 4v. Any 1721.

"Item al enfermer y enfermera per son salari de asestir als malalts en lo presente any de 1723 de 144 libras.

Item als dits enfermer y enfermera dos arrobes de oli, y dotse carregues de llenya uma per cada mês " [47]

Aquesta doble remuneració apareix repetitivament als llibres com va passar l'any 1729. Aquell any, el Prior era *Ramon Naval*, i al costat d'ell apareixien les figures del cirurgià, de l'apotecari, del vicari (Sr. *Agustín Baro*), del pastor de cabres, del majordom, del secretari i de la criada.

"[…] *A los enfermers per son salari a dotze lliures per cada mes per lo present any son: 144 lliures*

Als enfermes per dos arrobes de oli per dit any a divuit els arroba: 30 lliures 12 sous

Als dits enfermes per dotze carreges de lenya de per vintiquatre quintas a quare sous lo quinta: 40 lliures 16 sous […]*"*[48]

En la dècada dels anys trenta, l'infermer de l'hospital va haver de manifestar a la Junta que li resultava insuficient les càrregues de llenya per escalfar l'aigua necessària per realitzar les sagnies de peus, per la qual cosa se li va augmentar a sis càrregues més.

"*Dia 22 septembre 1730.* […] *Item fonch proposat que lo emfermer exposa a vos que ab la llena se li dona no te la bastant pera acalentar la aigua se ha menester la assistenciade les sangries de peus* […] *Acorda y dellibera dita Junta que al emfermer se li dona cada anÿ sis carrones mes de llena per la molta que gaste en acalentar la aÿgua pera les sangries de peus"*[49]

La Junta, l'any 1732 va proposar de donar una gratificació tant a l'infermer com a la seva dona per la bona pràctica que estaven duent a terme a l'hospital quant a l'assistència dels malalts.

"Item fonch proposat que lo treball solicituo y diligencia ha tingut lo enfermer aquest anÿ es adjudat de sa muller es estat gran ÿ en notable benefici de es malalts que mereis dona son salari alguna assistir, se proposa delibere lo pahedor. Acorda ÿ delibera dita Iltre Junta que al enfermer no per aument de salari si per via de assistir en vista del molt se aplique ell ÿ sa muller en servir al Hospital la puntualitat diligencia y sisten, se li dona fora del salari quincun anÿ per via de assistir sens que per es que de exemplar ÿ durant lo beneplassii sis quarteres de Blat comensant en lo anÿ 1733 ab que sa muller haja de assistir en servir als malalts en la assistencia que fins avuÿ ha fet" [50]

47. CAT AML. Fons Pia Almoina. VOL 089/329. Deliberacions de la Junta de 1722-1728. f 48 v

48. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 090/330. Llibre de comptes de l´Hospital General de Lleida (1729-1735). f.13r.

49. CAT AML. Fons Pia Almoina. Deliberacions de la Junta de 1712-1735. VOL 105/345, f.42v. Datat el 20 de setembre de 1732.

50. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina. VOL 105/345, Deliberacions de la Junta de 1712-1735. Datat el 13 de desembre de 1732, f.42v.

Aquell any, els infermers de l'Hospital de Santa Maria eren *Francisco Comes* i la seva dona *Teresa Comes,*[51] apareixent també l'any 1735 amb una remuneració per sis mesos de 72 lliures[52] juntament amb oli i llenya. Aquell any, treballaven comcirurgians *Bernat Blet* i *Joan Lapenya*.

"[…] *Item fas data de setanta dos lliures he pagat a Francisco Comes enfermer per lo salari dels 6 mesos a 12 lliures lo mes: 72 lliures.*

Item no fas data de dotze lliures devuit sous he entrgat al dit enfermer Comes per 3 quarteres de blat a 2 lliures 8 sous quartera, una arroba de oli a 2 lliures 2 sous la arroba y 18 quintas de llenya a 4 sous lo quintà per los 6 mesos ly pertany dita cantitat, pues reha donat de gasto comu […]*"* [53]

Una any més tard, al llistat dels salaris queda molt ben descrita la plantilla de l'Hospital de Santa Maria, quedant composta pel Rdo. *Joseph Miranda*, el Rdo. *Josep Felip*, els cirurgians *Bernat Blet* i *Joan Lapenya*, el cirurgià supernumerari *Manuel Gil*, l'apotecario *Domingo de Dios*, el Rdo. *Joseph Querol*, el procurador *Nicolau Picons*, els infermers *Francisco Comes* i *Teresa Comes*, el pastor de cabres, el Prior i les criades *Teresa Cendra* i *Teresa Roig*.

"Salari 1736 […] *fas data de coranta lliures he pagat al Rdo Joseph Miranda per la condupta del pnt any de 1736.*

[…] *fas data de coranta lliures he pagat al Rdo Josep Felip per la conducta del pnt any de 1736.*

[…] *fas data de quinsa lliures he pagat a Bernat Blet Cirurgia per la conducta del pnt any de 1736.*

[…] *fas data de quinsa lliures he pagat a Joan LaPenyat Cirurgia per la conducta del pnt any de 1736.*

[…] *fas data de quinsa lliures tinc pagades a Manuel Gil Cirurgia supernumerari per la condupta del pnt any de 1736.*

[…] *fas data de cent sinquanta lliures he pagat a Domingo de Dios apotecari per la condupta del pnt any de 1736.*

[…] *fas data de sinc lliures he pagat a Rdo Joseph Querol per lo salari de secretari.*

[…] *fas data de sinc lliures he pagat a Nicolau Picons procurador ad littes.*

Item fas data de cent coranta y quatre lliures tinc pagades al enfermer, es a saber al […] *francisco Comes novanta y sis lliures per aver servit vuit mesos al Hospital a 12 lliures lo mes, a Joan Pinell dit lo Mallorqui 12 lliures per aver*

51. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 090/330. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1729-1735). f.147r.

52. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 090/330. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1729-1735). f.273r.

53. CAT. AML. Fons Pia Almoina, VOL 091/331. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1735-1738). f.30r i 30v.

servit al Hospital lo mes de […] *de enfermer y a Teresa Comes viuda de francisco 36 lliures per aver servit octubre, sisten, desembre a 12 lliures lo mes.*

Item no fas data de devuit tinc pagades al enfermer, 13 lliures 16 sous per lo valor de sis quarteres de blat a raho de 2 lliures 6 sous he entregat al enfermer a mitja quartera cada mes y quatre lliures quatre sous per lo valor de dotze pitxells de oli a un pitxell cada mes ly dona lo hospital ni de 36 quintas de llenya que lo Hospital y done, pues ara gaste la llenya tot de gasto comu […] *dic 18 lliures.*

Pastor de cabres: 108 lliures.

Criada Teresa Cendra, Teresa Roig: deu lliures y una camisa

Prior: 50 lliures […]*"*[54]

Teresa Comes va emmalaltir durant un mes el 1738, durant el qual no se li va pagar el seu salari, la qual cosa dona peu a considerar que se'ls contractava per obra. Aquell mateix any i el següent, es va registrar el pagament a *Albert Sorriaga* com a infermer jubilat, així com el lliurament de 48 lliures a *Lorenzo Gonzales* pels seus serveis de vuit mesos com a infermer extraordinari[55].

"Salari 1738 […] *Item fas data de cent trenta y dos lliures é pagat à Teresa Comes y no mes pues á estat un mes malalta y en exe mes no é pagat: 132 lliures.*

Item é pagat à Albert Sorriaga enferme jubilat setze lliures setze sous: 16 lliures 16 sous"[56]

Teresa Comes o Corbella va continuar sent infermer després d'enviduar l'any 1737.

"Comptes del Hospital General de la Mare de Deu dels Angels de pobres malalts seculars de la present Ciutat de Lleyda donat per mi Anton Sabater […] *y Rector de dit Hospital en lo present any de 1739 […] Item fas data de cent coranta y quatre lliures e pagat a Teresa Corbella ÿ ans Comes per lo salari de enfermera à raò de dotze lliures lo mes en lo present any de 1739: 144 lliures.* […] *Item fas data de sis quarteres de blat ni de dotze pitxells de oli e entregat a Teresa Corbella ans Comes per aver* […] *donat de la provisió comuna de la casa"*[57]

Sent Prior Anton Sabater l'any 1740, es va registrar el pagament del salari a *Teresa Corbella* per assistir durant tres mesos com a infermera de l'establiment, sense especificar si es tractava de la dona de l'infermer. Aquesta Teresa Corbella, és la mateixa dona que va aparèixer anys abans com *Teresa Comes*, que el 1737

54. CAT. AML. Fons Pia Almoina, VOL 091/331. Llibre de comptes de l´Hospital General de Lleida (1735-1738). f.159v.

55. CAT. AML. Fons Pia Almoina, VOL 092/332. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1739-1746). f.37-39.

56. CAT. AML Fons Pia Almoina, VOL 091/331. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1735-1738). f.351v.

57. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 093/333 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. f.22r-f.22r-23v.

va enviduar. El seu salari era de 9 lliures al mes, com pot veure's en l'apunt per a l'any 1742, a més de donar-li sis cuarteres de blat de moro juntament amb oli[58].

"Comptes del Hospital General de la Mare de Deu dels Angels de pobres malalts seculars de la present Ciutat de Lleyda donat per mi Anton Sabater […] y Prior de dit Hospital en lo present any de la Natividad de Jesucrist de 1740[…] Salaris 1740 […] *Item enfermera Teresa Corbella cent vint lliures e pagat es a saber gine, febre, mars y abril a 12 lliures per cada mes, los restants vuit mesos a nou lliures lo mes dic: 120 lliures* […] *Item as data de trenta lliures è pagat à Frani Bernardina per aver servit de enferme supernumerari à 6 lliures lo mes* […]*"*[59]

Quatre anys més tard, el que crida l'atenció dels salaris que tots els treballadors pateixen un descens en la seva remuneració a excepció de la infermera Teresa Comes o Corbella, que es manté en les nou lliures al mes juntament amb la seva part de llenya i oli[60].

De 1739 a 1744 no és possible conèixer els salaris en no haver-hi documentació sobre això en *l'Arxiu Municipal de Lleida*. A partir de llavors el format en com es justifica el salari dels treballadors dins de la despesa ordinària es modifica i fins i tot també s'uneixen els salaris de diferents professionals. Un exemple d'això, és que en algun dels registres inclouen en el mateix pagament tant l'infermer com el cabrer, per la qual cosa no queda clara ni la seva remuneració ni si tenien funcions gaire diferents.

"Any 1747 […] *Mes maig Enfermer Josep 9 lliures 15 sous; altre enfermer y cabrer 18 lliures* […] *Mes juliol Enfermer y cabrer 27 lliures 15 sous"* [61]

L'any 1745, la infermera que treballava a l'hospital se li va donar oli i llenya per mantenir la llum necessària per vetllar les quadres dels malalts, la qual cosa suposava que guanyaria unes 12 lliures.

"[…] *A la enfermera donarli lo que se li dona* […] *perque se fa lo gasto y lo oli y llenya perque se li fa menjar a part y mantenir llum per anar y venir a les quadres en la nit llevantli solament sis quarteres de blat, que se li aumentaren lo any 1733 guanyarie 12 lliures* […]"[62]

Resulta curiós com independentment del sexe de la persona que cuidava, el salari era el mateix, nou lliures al mes, que ja se li pagaven anteriorment a *Teresa Comes* o *Corbella*, fins i tot havent passat diversos anys, com per exemple, en

58. CAT A.M.L. Fons Pia Almoina, VOL 092/332. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1739-1746). f.313v.

59. CAT. AML. Fons Pia Almoina, VOL 092/332. Llibre de comptes de l´Hospital General de Lleida (1739-1746). f.130v.

60. CAT. AML. Fons Pia Almoina, VOL 092/332. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida (1739-1746). f.559v.

61. CAT. AML. Fons Pia Almoina, VOL 093/333. Llibres de comptes de l´Hospital General de Lleida (1739-1749). (No tengo recogido el folio).

62. CAT. AML. Fons Pia Almoina, VOL 106/346. Actes de la Junta de l´Hospital (1740-1778). f10v-11v.

l'any 1747 amb la retribució donada als infermers *Josep Casalet* i *Batiste Arnes,* o la de l'infermer per a l'any 1749 en virtut d'assistir als malalts[63] a raó de nou lliures més oli i llenya.

"Comptes del Hospital General de la Mare de Deu dels Angels dels pobres malalts seculars de la present Ciutat de Lleyda donat per mi Anton Sabater […] *y Prior de dit Hospital en lo present any de la Nativitat del 1747*[…] *Cent vuit lliures e pagat per lo salari de enfermer a raho de nou lliures lo mes, no contant los dues quintas de llenya a cada mes y lo pitxell de oli a Antonio Larrosa pues eá patat del gasto comu: 108* […] *A data seixanta tres lliures set sous y sis per aver asistit sinc mesos de enfermer a Josep Casalet 9 lliures 15 sous lo mes y un mes y mitg a Batiste Arnes a 9 lliures 15 sous lo mes"*[64]

Un any més tard, a l'Hospital de Santa Maria van deixar serveis com infermers *Antonio Larrasa*, *Franc Narza*, *Anton Cases* i *Batiste Arnes*[65], aquests tres últims, durant períodes curts de temps.

L'aparició lliga tant de l'infermer i com del cabrer en els registres de despeses torna a succeir l'any 1749, en què aparèixer junts, i en el que sorgeixen les figures de l'infermer supernumerari, amb un salari d'alguna cosa més de sis lliures, i la del barber amb 15 lliures.

"Any 1749 […] *Mes juny: Enfermes 22 lliures 3 sous 4 diners* […] *apotecari 100 lliures 12 sous* […] *vicari 42 lliures* […] *enfermes 108 lliures* […] *enferme supernumerari 6 lliures 13 sous* […] *mossa 6 lliures* […] *morlins 25 lliures* […] *barber 15 lliures* […]*"*[66]

Entre els anys 1752 i 1757 es van succeir cronològicament com infermers *Joseph Molins*, *Antonio de la Rosa*, *Bepa de la Rosa*, *Emanuel Macia*, *Francisca Miranda*, *Anton Torres*, *Jacinto Brunet*, *Agusti Altadill*, *Jaume* i *Maria Sans*[67].

"Comptes del Hosp G de la Mare de Deu dels Angels de pobres malalts […] *de la ciutat de lleyda del any de 1754 donats per Nicolau Penella pbre Prios en dit any* […] *fins data de quatre lliures quatre sous a Francisca Miranda per assistir ha servit de infermera en desembe a 6 sous lo dia: 4 lliures 4 sou* […]*"*[68]

Per a l'any 1756 crida l'atenció, que malgrat que Jaume Sans i Maria Sans fossin matrimoni, en el registre de despeses, el seu salari apareix per separat; no sent

63. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 094/334 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. f.119v.

64. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 094/334 Llibre de Comptes de l´Hospital General de Lleida. f.21v.

65. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 094/334 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. f.65v.

66. CAT. AML Fons Pia Almoina, VOL 093/333. Llibres de comptes de l´Hospital General de Lleida (1739-1749). (No tengo recogido el folio).

67. CAT. AML Fons Pia Almoina, VOL 095/335. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida. 1752, 1754,1756 i 1757 (No tinc la foliació).

68. CAT. AML Fons Pia Almoina, VOL 095/335. Llibre de comptes de l´Hospital General de Lleida. 1754 (No tengo la foliación).

el mateix per a l'any següent en què apareixen conjuntament i la seva suma ascendeix 216 lliures[69].

"Comptes del Hosp G de la Mare de Deu dels Angels de pobres malalts […] *de la ciutat de lleyda del any de 1756 donats per Nicolau Penella pbre Prios en dit any* […] *a Jaume Sans per son salari de infermer data de cent y vuit lliures: 108 lliure* […] *a Maria Sans per son salari de infermera data de cent y vuit lliures: 108 lliures"*[70]

Agusti Altadill figura l'any 1759 no com a infermer sinó com a practicant, al costat de *Jaume* i *Maria Sans*, i *Antonio de la Rosa* que continuen sent infermers de l'hospital. I un any més tard, s'afegeixen *Elena Carbonell* i *Ignes Parral* com criades de l'establiment[71]. A ells, s'afegeixen un any més tard com infermers *Bertran* i *Anastasia Marcellach*, *Antonio Sallo*, *Joseph Canut* i *Joan Tort* l'any 1761[72].

És cridaner de la figura *d›Agusti Altadill*, que al llarg de la seva trajectòria professional a l'Hospital de Santa Maria va canviant la seva categoria laboral, arribant a aparèixer en l'any 1762 com a assistent de quadres, sagnador i administrador de medicacions.

"[…] *Item fas data de cent vint lliures á Agusti Altadil per son salari de Assisten de las Quadras, assistir medecinas, sangrar, y curar mangiulas en 1762* […]*"*[73]

Durant els tres primers tres mesos de 1763, es van necessitar un major nombre d'infermers (sumant un total de 25 infermers), per fer front al pas de les tropes franceses per la ciutat de Lleida. Aquests van ser contractats fins i tot per dies, com *Joseph Altadil* que el van contractar per 24 dies per assistir les quadres[74]. (Veure Taula 3) Además, apareix entre el llistat l'infermer gran, a la figura de *Jaume Forn*, sense especificar quines eren les seves funcions[75].

69. CAT. AML Fons Pia Almoina, VOL 095/335. Llibre de comptes de l'Hospital General de Lleida. 1757 (No tinc la foliació).

70. CAT. AML Fons Pia Almoina, VOL 095/335. Llibre de comptes de l´Hospital General de Lleida. 1756 (No tengo la foliación).

71. CAT SAIEI. Lligall reg. 602. Comptes del Hospital General de la Mare de Deu dels Angels de la Ciutat de Lleyda de l'any 1759 sen Prior Nicolau Penella Pbre, de Vilanova de Bellpuig. f. 87r.

72. CAT SAIEI. Lligall reg. 602. Comptes del Hospital General de la Mare de Deu dels Angels de la Ciutat de Lleyda de l'any 1759 sen Prior Nicolau Penella Pbre, de Vilanova de Bellpuig. f. 90.

73. CAT SAIEI. Legajo reg. 602. Comptes del Hospital General de la Mare de Deu dels Angels de la Ciutat de Lleyda del any 1759 sen Prior Nicolau Penella Pbre, de Vilanova de Bellpuig. f. 76.

74. CAT SAIEI.. Lligall reg. 602. Comptes del Hospital General de la Mare de Deu dels Angels de la Ciutat de Lleyda de l'any 1759 sen Prior Nicolau Penella Pbre, de Vilanova de Bellpuig. f. 80.

75. Ibidem.

Taula 3: Llistat d'infermers contractats entre el 21 de gener i el 27 de maig de 1763 a l'Hospital de Santa Maria per assistir les tropes franceses.

Cognoms, Nom	Període
Altadil, Joseph	24 dies
Moragues, Pau	1 mes
Raventós, Vicen	42 dies
Sort, Jaume	19 dies
Vila, Thomas	3 dies
Casanovas, Jaume	2 dies i mig
Girbos, Ventura	14 dies i mig
Miranda, Maurici	9 dies i mig
Batague, Baptista	-
Lopez, Andreu	20 dies
Gardeny, Geroni	14 dies
Borres, Vicent	4 dies i mig
Bragós, Geroni	23 dies i 1/3 de dia
Rozacarda, Pere	6 dies i mig
Miranda, Anton	20 dies i mig
Sans, Anton	15 dies i mig
Foguet, Joan	8 dies
Argona, Jacint	41 dies i mig
Miranda, Maurici	9 dies i mig
Foget, Joan	11 dies
Rosacarda, Pere	9 dies i mig
Pena, Pau	17 dies i mig
Forn, Jaume	30 dies
Artigalas, Ignasi	17 dies
Capons, Segó	2 mesos i 10 dies

Font: Elaboració pròpia.

Com a conseqüència d'aquestes greus necessitats que tenia l'establiment, el 3 de febrer, es va exonerar *Agustí Altadill*, considerar-ho *"persona hàbil i de tot acompliment",* de realitzar les sagnies del centre buscant-se a un altre per a aquesta comesa.

"[…] *En atencio de la necessitat ab que es trova lo Hospital des de algún que cuida dels enfermés, pera asistencia dels malalts y reconeixent, que Agusti Altadill, que cuida de asistir als malalts es persona, hábil y de tot desempeño. Delibera* […] *que est cuida de les enfermeríes y que per lo major treball se li*

exonera del treball de fer les sangries y se busque algún […] *o altre que les faise"*[76]

A aquests, se'ls van afegir *Ramon* i *Rosa Soler*, i *Isidro Font* com infermers que van exercir les seves funcions el 1764, amb un salari de 216 lliures anuals[77]. En anys posteriors, continuen apareixent els primers, mantenint el seu salari; així com Agustí Altadill, que apareix amb funcions d'assistent de quadres, per curar i sagnar els malalts[78] o realitzar-los les primeres cures[79 80 81].

"Comptes del Hosp de la Mare de Deu dels Angels de la ciutat de lleyda del any 1768 sen Prior Nicolau Penella de Vilanova de Bellpuig en dit any […] *data de cent y vint lliuras a Agusti Altadill per son salari de assistent de las quadras, sangrar, aplicar manxiulas y fer la primera cura: 120 lliuras"*[82]

Altres matrimonis que també apareixen com infermers de l'hospital són el de *Joseph* i *Maria Girves*, que durant quatre mesos de l'any 1768 i per tot 1769 i els 1770, assisteixen als malalts[8384 85]; el de *Valeri* i *María Anill* l'any 1772[86]; i el de *Ramon* i *Theresa Claret* el 1776[87]. El salari que rebia els esmentats matrimonis continuava sent el de 216 lliures anuals.

Ja durant la dècada dels anys vuitanta, continuen apareixent matrimonis dedicats a l'assistència dels malalts. Entre 1784-1786 apareixen *Francisco* i *Teresa Vidal*[88] i en 1788, *Sebastiá* i *Mariangela Planer*[89].

L'any 1792 es va dur a terme una relació de les persones que servien a l'Hospital Santa Maria, sent un total de 8 els individus que romanien en el mateix diàriament,

76. CAT. AML. Fons Pia Almoina, Vol 106/346. Actes de la Junta de l´Hospital (1740-1778). f54r.

77. CAT SAIEI. Lligall reg. 602. Comptes del Hospital General de la Mare de Deu dels Angels de la Ciutat de Lleyda de l'any 1759 sen Prior Nicolau Penella Pbre, de Vilanova de Bellpuig. f. 76.

78. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 096/336 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. 1765. No foliat.

79. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 096/336 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. 1768. No foliat.

80. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 096/336 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. 1769. No foliat.

81. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 097/337 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. f37r.

82. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 096/336 Llibre de Comptes de l´Hospital General de Lleida.1768. No foliado.

83. Ibidem.

84. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 096/336 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. 1769. No foliat.

85. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 097/337 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. 1772. f37r.

86. Ibidem. No foliat.

87. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 097/337 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. 1776. No foliat.

88. CAT A.M.L. Fons Pia Almonia, VOL 089/338 Llibre de Comptes de l'Hospital General de Lleida. 1722-1728.f 222v.

89. Ibidem. f 268v.

la qual cosa ens dona una idea de la situació que es van trobar les Filles de la Caritat a la seva arribada.

"Estado de los Individuos Servientes en el Hospital Real y General de Lerida

Juan Bautista Soldevila Prior su edad 42 años

Don Jayme Camadall Vic su edad 50 años

Don Domingo Caíno Capellan i su edad 56 años

Sebastian Planer Infermero su edad 49 años

Mariangela Planer Infermera su edad 35 años

Maria Rosich V[viuda] Ama de llabes su edad 54 años

Maria Sendañer Moza su edad 21 años

Isavel Sendañer donsella su edad 18 años

Tres Infantillos huerfanos

1º Francisco Oliva, su edad 12 años

2º Sagimundo Ximeno, 12 años

3º Josep Prat su edad 9 años"[90]

Els professionals dedicats a les cures des de mitjans del segle XV fins a finals del XVIII a l'Hospital de Santa Maria de Lleida que s'han pogut identificar principalment entre els segles XVII i XVIII han estat un total de 113. Les categories amb les quals apareixen van des de l'hospitaler ("spitaler"), l'infermer/infermera, l'infermer gran, infermer de l'hospital, infermer extraordinari, ajudant d'infermer, infermera supernumerària, barber, assistent de quadres o practicant (63). (Veure Taula 4)

Taula 4: Llistat cronològic de professionals encarregats de les cures d'infermeria a l'Hospital de Santa Maria de Lleida des de finals del segle XV fins a 1792.

COGNOMS, Nom	Categoria amb què apareixen	Període Identificat
GAI, Anthoni	*Hospitaler (Spitaler)*	<=1450
BERTRAN, Diumenge	*Hospitaler (Spitaler)*	1450
SOLANA, Angela	*Infermera*	1631
LLOIS, Joan	*Enfermer*	1633
ESTENERA, Ana Ulalia	*Infermera*	1633- 1636
MARTINEY, Isabel	*Infermer*	1663
GIRALT, Joan	*Infermer*	1634
SORIÀ, Simon	*Barber*	1635

90. CAT. AML. Arxiu Municipal Lleida. Fons Municipal, Llibre de seguretats de la ciutat de lleyda, 1440-1450, reg 329, foli 211v.

PLECOSA, Jaume	*Ajudant d'infermer*	1637- 1638
MARTINES, Pedro	*Infermer Gran*	1637- 1638
GIRALT, Miquel	*Infermer*	1638
GRAU, Pere	*Infermer Gran*	1640
SOLDAT, Martin	*Infermer*	1640
CALSINELL, Ramià i Teresa (dona)	*Infermer*	1662
SANSO, Ramon i Maria Angels (dona)	*Infermer*	1662
GIBERT, Joan	*Infermer*	1663
ALIMELIS MILANES, Esteban	*Infermer*	1665
AMBROSIO, Joan i Isabel (dona)	*Infermer*	1665
BORTOLANA, Catalina (vídua)	*Infermera*	1665
GUIU, Maria	*Infermera*	1666
PIU BAGOS, Pere	*Curar i sagnar*	1666
ROZELL, Joan	*Infermer*	1666
SANCHEZ, Ambrosio	*Infermer*	1667
XXX, Esteve i Francisca	*Infermer*	1673
RIBO, Joan i Margalida (dona)	*Infermer*	1674
ROSELL, Pere i Maria (dona)	*Infermer*	1669- 1672
SANPERO, Manuel	*Barber*	1675
SIMON, Pere	*Infermer*	1679- 1681
CASALS, Vicents (pari)	*Enfermer del Hospital (*)*	1712- 1713
L'ESCOMBRA, Francisco	*Enfermer del Hospital (*)*	1713
SORRIAGA /SORIAGA/LORRIAGA, Albert (i dona)	*Enfermer del Hospital de la ciutat de Lleyda. Infermer jubilat (*)*	1715-1717, 1722, 1738-1739, 1741
MENGES, Francisco	*Infermer*	1732- 1736
MENGES / CORBELLA/ CORBELLANS, Teresa	*Infermera*	1732- 1746
PINELL, Joan ("El Mallorqui")	*Infermer*	1736
GONZALES, Lorenzo	*Infermer Extraordinari*	1739
BERNARDINA, Franci	*Infermera Supernumerària*	1740-1741
CASALET, Josep	*Infermer*	1747
ARNES, Batiste	*Infermer*	1747-1748
LARRASA/LARROSA/LA ROSA/DE LA ROSA, Antonio i Pepa (dona)	*Infermer*	1747-1748, 1752-1754, 1759

FREN, Josep	*Infermer*	1748
CASIS, Anton	*Infermer*	1748
..., Lorenço	*Infermer*	1748
NARZA, Franc	*Infermer*	1748
MOLINS, Joseph	*Assistent de les quadres, donar les medicines.*	1748, 1752-1754
CASALS, Joseph (fill).	*Emmalalteixi de l'Hospital de Lleyda (*)*	1751
MACIA, Emanuel	*Infermer*	1752
TORRES, Esteve	*Infermer*	1753
MIRANDA, Francisca	*Infermera*	1754
TORRES, Anton	*Infermer*	1754
BRUNET, Jacint	*Infermer*	1754-1757
ALTADILL, Agusti	*Assistent de les quadres, sagnar, aplicar manxiulas i fer la primera cura. Cuidar i assistir les quadres. Distribuir medicinas. Practicante*	1755- 1774
SANS, Jaume i Maria (dona)	*Infermer*	1755-1759, 1760, 1762
CANUT, Joseph	*Infermer*	1760
MARCELLACH, Bertran i Anastasia (dona)	*Infermer*	1760
PARIS, Joan.	*Emmalalteixi del Sant Hospital de Lleyda (*)*	1760
SURT-LO, Antonio	*Infermer*	1760
TORT, Joan	*Infermer*	1761-1762
ARGONA, Jacint	*Infermer*	1763
ARTIGALAS, Ignasi	*Infermer*	1763
BATAGUE, Baptista	*Infermer*	1763
BORRES, Vicent	*Infermer*	1763
BRAGÓS, Geroni	*Infermer*	1763
CAPONS, Segó	*Infermer*	1763
CASANOVAS, Jaume	*Infermer*	1763
FOGUET, Joan	*Infermer*	1763
FORN, Jaume	*Infermer*	1763
GARDENY, Geroni	*Infermer*	1763
GIRBOS, Ventura	*Infermer*	1763

LOCORRULL, Anton	*Cuidar i assistir les quadres*	1763
LOPEZ, Andreu	*Infermer*	1763
MIRANDA, Anton	*Infermer*	1763
MIRANDA, Maurici	*Infermer*	1763
MORAGUES, Pau	*Assistent de quadres*	1763
PENA, Pau	*Infermer*	1763
RAVENTÓS, Vicen	*Sagnar*	1763
ROSACARDA, Pere	*Infermer*	1763
SANS, Anton	*Infermer*	1763
SORT, Jaume	*Infermer*	1763
VILA<A[VILA|VIL·LA]>, Thomas	*Infermer*	1763
FONT, Isidro	*Infermer*	1764
SOLE, Ramon i Rosa (dona)	*Infermer*	1764-1768
GIRVÉS, Joseph i Maria (dona)	*Infermer*	1768-1770
ANILL, Valero i Maria (dona)	*Infermer*	1771-1772
VIUS, JOSEP	*Assistent de les quadres. Practicant*	1774-1775, 1777-1778, 1782-1785
ARMENGOL, Francisco	*Infermer*	1775
CLARET, Ramon i Theresa (dona)	*Infermer*	1776- 1777
GERMER, Joseph i Maria (dona)	*Infermer*	1778
TRUDY FONT, Antoni	*Infermer*	1779-1780
VIUS, R.	*Practicant*	1780
CASTANERA, Carlos	*Infermer*	1782
FON, Anton	*Infermer*	1782
GENTAUDEM FON, Antonio	*Infermer*	1783
VIDAL, Francisco i Teresa	*Infermer*	1784-1786
MONTIYAR, A...	*Practicant*	1785-1787
PLANER/U, Sebastia i Mariangela (dona)	*Infermer*	1786- 1792
MOLINER, Joseph	*Practicant*	1789-1792

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del CAT A.M.L. Fons Pia Almoina. Llibres de Comptes de l'Hospital General de Lleida., i del llistat de"comadres, padrines i llevadoras" elaborat pel Dr. Pifarré a la seva tesi "Aspectes sanitaris de l'arxiu parroquial de Sant Joan de Lleida, segles XVIII i XIX", 2007. El personal d'infermeria marcat amb el següent símbol (*) és el que també ha estat identificat per Dr. Pifarré San Agustín, a la seva tesi "Aspectes sanitaris de l'arxiu parroquial de Sant Joan de Lleida, segles XVIII i XIX", 2007.

CONCLUSIONS

L'Hospital de Santa Maria de Lleida sorgit de la fusió a partir de 1445 de diversos establiments existents a la ciutat i que havien demostrat tenir greus deficiències tant sanitàries com estructurals; compartia aquesta situació amb altres ciutats catalanes en les quals havia estat necessari fusionar diversos establiments de beneficència sota dependència municipal o eclesiàstica a favor de millorar l'atenció a pobres i malalts; d'això són exemples *l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, *l'Hospital de San Pau i Santa Tecla* de Tarragona o *l'Hospital de Santa Caterina* de Girona (20,39,43,61,64–81).

Les persones encarregades de les cures de malalts i necessitats a l'Hospital de Santa Maria de Lleida fins a finals del segle XVIII, van ser tant homes com dones laics; representant les dones un 20 % del personal d'infermeria, majoritàriament per delegació de rol i no per contracte directe. Han estat identificats un total de 113 persones encarregades de cuidar sota diferents denominacions al llarg d'aquest període; des dels primers *spitalers*, als infermers i infermeres, ajudants d'infermer, infermer gran, assistent de les quadres, barbers, o practicants.

El personal d'infermeria va desenvolupar diverses funcions *"assistir les quadres",* donar medicines, *curar i sagnar,* i fins i tot durant la *Guerra de Successió*, se'ls pagava per enterrar als morts de l'hospital. Es constata també que va existir promoció professional entre el personal d'infermeria.

Les dones s'iniciaven en les cures a l'Hospital de Santa Maria compartint el paper d'hospitaler o infermer del marit assumint un rol per delegació, no obstant això, a la mort d'aquest seguien amb el seu treball d'infermera, sent un total de 15 els matrimonis identificats amb una identitat laboral compartida. Ja a partir del segle XVII, les dones van ser contractades com infermeres per la seva pròpia vàlua sense necessitat de compartir el rol del marit, iniciant-se així la feminització institucional de les cures d'infermeria a Lleida.

Sota el control de la Junta de l'hospital, l'organització de les cures depenia dels seus superiors clergues i civils (priors, reverends, procuradors), que tenien a càrrec la gestió econòmica i administrativa de l'establiment i dels seus treballadors. D'ells depenia el ser avalat com a apte per assumir el càrrec d'hospitaler, infermer, infermera, i altres càrrecs o categories del personal d'infermeria, així com quines eren les funcions que se'ls establia i a qui havien de retre comptes de les seves accions.

El centre de les cures eren els pobres malalts i necessitats. Les cures es duien a terme en un entorn d'escassos recursos, amb greus carències sanitàries i de salut pública, que es van sumar als conflictes bèl·lics com el de la *Guerra de Successió* que es van succeir en l'esmentat període. L'Hospital de Santa Maria va arribar a ser vist per la població com l'últim lloc al quin acudir per cuidar-se a finals del segle XVIII.

Des de l'inici del funcionament de l'Hospital de Santa Maria el personal d'infermeria va rebre contraprestacions als seus serveis en forma de salaris i en espècie: com a blat, oli, llenya i hostalatge en alguns casos; com a complement

salarial o bé com a plus d'agraïment a la seva traça. A partir del segle XVII no hi va haver diferències salarials entre infermers i infermeres.

La plantilla del centre a mitjans del segle XVIII a l'Hospital de Santa Maria estava composta pel Prior, dos reverends, dos cirurgians, un cirurgià supernumerari, un matrimoni infermer-infermera i dues criades. La seva formació empírica no va ser suficient per afrontar les necessitats sanitàries de l'últim terç del segle XVIII endinsant l'atenció d'infermeria de l'Hospital cap a un període lamentable.

BIBLIOGRAFÍA

1. Tarragó Valentines JF. Notas sobre la medicina y hospitales en Lérida durante la Edad Media. Anales. 1976;161-76.
2. Conejo da Pena A. L´Hospital a l´edat mitjana. En: Instit d´Estudis Ilerdencs, Lleida D de, editores. L´Antic Hospital de Santa María. Lleida; 2002. p. 23-8.
3. Eseverri Chaverri C. El cuidado a lo largo de la historia. Temperamentum [Internet]. 2009;10. Disponible en: www.index-f.com/temperamentum/tn10/t7020.php
4. Teresa Morales C, García Berrocal FJ. Hôtel-Dieu de Paris; reformas materiales, estructurales y funcionales entre los siglos XII y XVIII. Cult Cuid 2º Cuatrimestre 2013 Año XVII Nº 36. 2013;29-43.
5. Barceló Prats J. Capítol I. El procés d´institucionalització de l´hospital medieval a Catalunya. En: Universitat Rovira i Virgili, editor. Poder local, govern i assistència pública: el cas de Tarragona [Tesis] Departament d´Antropologia, Filosofia i Treball Social Medical Anthropology Reserch Center. Tarragona; 2014. p. 1-56.
6. Carasa Soto P (coord). Origen y diversificacion institucional del sistema hospitalario español. En: Universidad de Valladolid, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Salamanca, editores. El sistema hospitalario español en el siglo XIX. Valladolid; 1986. p. 37-41.
7. Henderson J, Horden P, Pastore A. Introduction. The World of the Hospital: Comparisons ans Continuities. En: Peter Lang, editor. The Impact of Hospitals 300-2000. Bern; 2007. p. 15-56.
8. Fernández Doctor A. El hospital real y general de Ntra. Sra. de Gracia de Zaragoza en el siglo XVIII. Zaragoza) I "Fernando el CD de, editor. Zaragoza; 2000. 112-123 p.
9. López Ibor N, Gracia Marco MI, Fernández Mur AC, Bara Machín G, González de la Cuesta D, Barrado Narvión MJ. La enfermería en España desde el reinado de Carlos I a Felipe IV. Temperamentvm. 2013;18.
10. Vinyoles Vidal T. El rastre dels més desvalguts entre els papers de l´Hospital de Barcelona. SUMMA. 2013;2:77-101.
11. Piccinni G. Documents for a History of the Hospital of Santa Maria Della Scala in Siena. SUMMA. 2013;2:139-66.
12. Conejo da Pena A. Mites i resistències entorn de la in venció de «l´Hospital Medieval». En: Barcelona P i E de la U de, editor. «Domus seu hospitale»: espais d´assistència i de salut a l´edat mitjana. Barcelona; 2013. p. 13-23.
13. López-Guadalupe Muñoz ML, Abreu L (ed. Sanidad doméstica, solidaridad corporativa: las cofradías ante la enfermedad en la España Moderna. En: Vascao U del P, editor. Asistencia y Caridad como Estrategias de Intervención Social: Iglesia, Estado y Comunidad (s XV-XX). Bilbao; 2007. p. 73-94.

14. Germán Bes C. Historia de la Enfermería Comunitaria I. De enfermeras visitadoras a instructoras sanitarias. Temperamentvm. 2008;8:Disponible en <http://www.index-com/temperamentu.
15. García Barrios S. Los cuidadores del Hospital Civil de Málaga 1890-1940 [Tesis]. Rev Cuid Digit Iltre Col Of Enferm Málaga. 2013;IV, 2º cua:1-16.
16. Hernández Martín F. Historia de la enfermería en España (desde la antigüedad hasta nuestros días). Síntesis, editor. Madrid; 1996.
17. Campos S. Las enfermerías de damas y criadas en la corte del siglo XVII. DYNAMIS Acta Hisp Med Sci Hist Illus. 2002;22:59-83.
18. Hernández Martín F (Coord. Los hospitales medievales y la enseñanza medieval de la medicina. En: Síntesis, editor. Historia de la Enfermeria en España (desde la Antigüedad hasta nuestros día). Madrid; 1996. p. 95-111.
19. Delgado Marchante A. La alimentación en la Ruta Jacobea. Híades Rev Hist la enfermería. 1994;7:171-87.
20. Domínguez Alcón C. Gènesi de la professió. Orígens de la professió. En: Ediciones Rol SA, editor. La Infermeria a Catalunya. Barcelona; 1981. p. 15-52.
21. Quirós Linaries F. Espacios asistenciales y represivos. En: Ámbito Ediciones, editor. Las ciudades españolas en el siglo XIX Vista de ciudades españolas de Alfred Guesdon Planos de Francisco Coello. Valladolid; 1991. p. 110-31.
22. Eseverri Chaverri C. Historia de la enfermeria española e Hispanoamericana. En: Universitas, editor. Madrid; 1995. p. 89.
23. Guillén Rodríguez AM. Políticas de reforma sanitaria en España: de la restauración a la democracia. Investigaciones IJM de E e, Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales, editores. Madrid; 1996.
24. Aróstegui J. Métodos y Técnicas en la investigación histórica. En: La Investigación Histórica: Teoría y Método. Barcelona: Crítica; 2001. p. 398-434.
25. Moradiellos E. La evolución de la historiografía desde los orígenes hasta la actualidad. La escuela francesa de los Annales. En: Ediciones Akal, editor. El oficio de historiador Estudiar, enseñar, investigar. Madrid; 2013. p. 90-4.
26. Aróstegui J. El nacimiento y desarrollo de la historiografía: los grandes paradigmas. En: Crítica, editor. La investigación histórica Teoría y método. Barcelona; 2001. p. 74-133.
27. Le Goff J. Historia hoy. En: Paidós Surcos, editor. Pensar la historia Modernidad, presente, progreso. Barcelona; 2005. p. 125-43.
28. Siles González J. Los cuidados de enfermería en el marco de la Historia Social y la Historia Cultural. En: Comares, editor. La transformación de la enfermería Nuevas miradas para la historia. Granada; 2010. p. 219-50.
29. Cardoso CFS, Pérez Brignoli H. La evolución reciente de la ciencia histórica: Etapas, corrientes y campos de estudio. En: Editorial Crítica, editor. Los métodos de la Historia Introducción a los problemas, métodos y técnicas de la historia demográfica, económica y social. Barcelona; 1976. p. 19-38.
30. Cardoso CFS. Historia y ciencias del hombre: Problemas de método y epistemología. En: Crítica, editor. Introducción al trabajo de la investigación histórica. Barcelona; 2000. p. 123-34.
31. Hernández Conesa J, Miralles Sangro MT, Segura López G, Cayuela Fuentes PS, Giménez Andreu MR. La Cruz Roja Española en el territorio Republicano durante la Guerra Civil (1936-1939): un análisis histórico documental acerca de su organización. Parainfo Digit. 2014;20(AÑO VIII).

32. Cardoso CFS. Historia y ciencias del hombre: problemas de método y epistemología. En: Crítica, editor. Introducción al trabajo de la investigación histórica. Barcelona; 2000. p. 107.

33. Lozano J. La historia como narración. En: Alianza Editorial, editor. El discurso histórico. Madrid; 1987. p. 113.

34. Siles González J. La investigación en la historia de la enfermería. En: Aguaclara, editor. Historia de la Enfermería. Alicante; 2008. p. 33-84.

35. Aróstegui J. El proceso metodológico y la documentación histórica. En: Crítica, editor. La investigación histórica Teoría y método. Barcelona; 2001. p. 360-97.

36. Sandoval Verea F. Fuentes medievales y modernas de los archivos históricos provinciales españoles para la historia de las actividades sociosanitarias. Temperamentvm [Internet]. 2014;20. Disponible en: http://www.index-f.com/temperamentum/tn20/t2214.php

37. Amezcua M, Gálvez Toro A. Los modos de análisis en investigación cualitativa en salud: perspectiva crítica y reflexiones en voz alta. Rev Esp Salud Publica. 2002;76:423-36.

38. Álvarez Gayou Jurgenson JL. Métodos cualitativos para la obtención de la información. Métodos híbridos. Análisis de Contenido. En: Paidós Ibérica, editor. Cómo hacer investigación cualitativa Fundamentos y metodología. Barcelona; 2005. p. 163-84.

39. Domínguez Alcón C. Hospitales, asilos y cuidados. En: Editorial Pirámide, editor. Los cuidados y la profesión enfermera en España. Barcelona; 1986. p. 15-37.

40. Tejero Vidal LL, Torres Penella C. Las competencias de enfermería en el «Spital de la Ciutat de Leyda» del siglo XV. (1) Las competencias de enfermería en el «Spital de la Ciutat de Leyda» del siglo XV. Temperamentvm 2012, 16. . Temperamentvm.

41. Martinell C. Primeres institucions benèfiques i llur classificació. En: Grafiques Fores, editor. Els Hospitals Medievals Catalanas. Tarragona; 1935. p. 3-9.

42. Conejo Da Pena A. L´Hospital de Santa Maria. Seu de l´Institut d´Estudis Ilerdencs. En Lleida; 2002. p. 283.

43. Reventós i Conti J. Els hospitals medievals cristians i la seva evolució vers els hospitals moderns. En: Editorial Hares, editor. Història dels Hospitals de Catalunya Vol I El hospitals i la societat catalana. Barcelona; 1996. p. 72-126.

44. Gil Tor RM. Dels Germans a les Filles de la Caritat. En: Girona D de, Caixa Girona, editores. L´assistència sanitària Quaderns de la Revista de Girona. Girona; 2004. p. 30-1.

45. Alvaro Barra MP, Morlans Loriente M, De la Penña Tejeiro E, Gómez Galán R, Garrido Gonzalez J. La estructura hospitalaria, los cuidados y cuidadores en los hospitales extremeños en la Baja Edad Media. Cult Cuid. 2001;9:22-6.

46. Dominguez Alcón C. Enfermeros y enfermeras. En: Editorial Pirámide, editor. Los cuidados y la profesión enfermera en España. Barcelona; 1986. p. 52-80.

47. Amezcua M. Cuidados y modernidad: la modelización de la práctica y el pensamiento enfermeros a través de los textos. Temperamentvm. 2013;17.

48. Carasa Soto P (coord). Evolución administrativa del conjunto hospitalario. En: Universidad de Valladolid, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Salamanca, editores. El sistema hospitalario español en el siglo XIX. Valladolid; 1986. p. 109-20.

49. Comelles JM (Josep M, Martín E, Olivé MA. El proceso de medicalización de los hospitales catalanes : el caso del Pío Hospital de Valls [Internet]. Vol. 13, Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam. 2008 [citado

23 de enero de 2014]. p. 201-34. Disponible en: http://www.raco.cat/index.php/Dynamis/article/view/105941

50. García Martínez MJ. Cuidados enfermeros en la España del siglo XVII. Hacia la búsqueda de una identidad profesional. Gaz Antropol. 2004;20.
51. Siles González J. Reformismo, sistema educativo y enfermería. En: Aguaclara, editor. Historia de la Enfermeria. Alicante; 2008. p. 234-54.
52. Eseverri Chaverri C. Siglo XV. Final de la Edad Media. Renacimiento. En: Editorial Universitas SA, editor. Historia de la enfermería española e hispanoamericana. Madrid; 1995. p. 45-69.
53. Ventosa Esquinaldo F. Barbero-sangrador-flebotomiano. Híades Rev Hist la enfermería. 2000;7:209-17.
54. Feria Lorenzo DJ. El contexto socio-sanitario de la primera mitad del siglo XIX: antecedentes de la Ley de Sanidad de 1855. En: Universidad de Huelva, Arias Montano 104, editores. La sanidad en el liberalismo isabelino La promulgación de la ley de sanidad de 1855: debate parlamentario y análisis prosopográfico2. Huelva; 2012. p. 41-81.
55. Granjel LS. Ejercicio profesional. En: Universidad de Salamanca, editor. La medicina española del siglo XVIII. Salamanca; 1979. p. 79-100.
56. Callejas Chagoyen I, Miqueo C. Conocimiento quirúrgico enfermero en la revista El practicante (1885). Temperamentvm [Internet]. 2014;19. Disponible en: http://www.index-f.com/temperamentum/tn19/t9542.php
57. Urien Blázquez T. Siglo XIX. En: Editorial Vision Libros, editor. Enfermeria: Historia desde 1857. Madrid; 2011. p. 53-66.
58. Colegio Oficial de Enfermería de Madrid, editor. Anexo 1: Reglamento para el régimen de la sociedad de Ministrantes (17 de diciembre de 1862). En: El asociacionismo en la enfermería y su influencia en el desarrollo de la profesión 150 años de historia del Colegio de Enfermeras de Madrid (1862-2012). Madrid; 2013. p. 683-90.
59. Tomo IV. Libro VIII. «De las ciencias, artes y oficios» Título XII «De la cirugía, su estudio y ejercicio». Ley XI. «Exámenes de reválida en Cirugía para los cirujanos, sangradores y parteras». En: Novísima Recopilación de las Leyes de España. Madrid; 1805. p. 101.
60. Tarragó Valentines JF. Hospitales en Lerida durante los Siglos XII als XVI. Aportación monográfica a la Historia de la Medicina en una ciudad de la Corona de Aragón. Anales. 1975;159-248.
61. Conejo da Pena A. Precedents històrics. Tradició hospitalària medieval a Lleida. Naixement i constitució de l´hospital general de Santa Maria. En: Institut d´Estudis Ilerdencs, Diputació de Lleida, editores. L´Antic Hospital de Santa María. Lleida; 2002. p. 53-68.
62. Pifarré San Agustín F. Aspectes sanitaris de l'arxiu parroquial de Sant Joan de Lleida, segles XVIII i XIX [Internet]. Universitat de Lleida; 2007 [citado 2 de enero de 2015]. Disponible en: http://www.tdx.cat/handle/10803/8263
63. Tejero Vidal LL. Las Hijas de la Caridad de San Vicente de Paúl en el Hospital de Santa María, la Casa de Maternidad y la Casa de Misericordia (1792-1936). Aportaciones a la enfermería [Internet]. Universidad de Lleida; 2016. Disponible en: http://www.tdx.cat/handle/10803/387321
64. Lladonosa Pujol J. Noticia histórica sobre el desarrollo de la medicina en Lérida. En: Lerida CO de M de la P de, editor. Lérida: Colegio Oficial de Medicos de la Provincia de Lerida; 1974. p. 525.

65. Lladonosa Pujol J. Capítulo IV. El Barrinou. La Plaza de la Catedral (antaño del Pes del Rey, después del Hospital). En: Artis EG, editor. Las calles y plazas de Lérida a través de la Historia Vol II. 2ª Edición. Lérida; 1979. p. 25-35.

66. Sanahuja P. Historia de la beneficencia en Lérida: La Almoina de la Catedral. [vol II]. En: Ilerdencs I d'Estudis. D mecanoscrita. E inèdit, editor. Lleida; 1944. p. 367.

67. Lladonosa Pujol J. Capítol III. Els carrers de l´antiga moreria i Barrinou de Sant Llorenç. En: Universitat de Lleida, La Paeria. Ajuntament de Lleida, editores. Els carrers i places de Lleida a través de la història. Lleida; 2007. p. 174-83.

68. Sanahuja P. Historia de la beneficencia en Lérida: La Almoina de la Catedral. [vol II]. En: Institut d´Estudis Ilerdencs, Document mecanoscrit, editores. 1944. p. 900.

69. Camps i Surroca M. Santuaris lleidatans amb tradició mèdica. Lleida: Seminari Pere Mata. Departament de Medicina Legal i Toxicologia. Facultat de Medicina. Universitat de Barcelona; 1981.

70. Milà Mallafré MD. Algunas noticias sobre el antiguo Hospital de Santa Maria. En: Instituto de Estudios Ilerdenses, editor. Lleida; 1984. p. 9.

71. Hernandez H.C. MC. Las Hijas de la Caridad en Lérida. En: CEME, editor. Las Hijas de la Caridad en España 1782-1856 Documentos. Salamanca; 1988. p. 93-121.

72. Gallent Marco M. Los hospitales de la Santa Creu de Barcelona y Nuestra Señora de Gracia de Zaragoza, dos modelos asistenciales para el Hospital General de Valencia. Aragón en la Edad Media. 2014;25:41-60.

73. Martinell C. Alguns hospitals de la Catalunya medieval. En: Grafiques Fores, editor. Els Hospitals Medievals Catalanas. Tarragona; 1935. p. 10-27.

74. Rodriguez Martín AM. L´Hospital de la Santa Creu. En: Catalunya G de, D´Educació D, editores. L´estudi de la història i de l´art de Catalunya a través de les seves institucions de beneficència, segles XVI-XX. Barcelona; 2009. p. 64-107.

75. Esperalba Iglesias J. Introducció. En: Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Universitat Autònoma de Barcelona, editores. Història de la Infermeria a l´Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Barcelona; 2001. p. 9-10.

76. Nicolau A (director del M d´Historia de la C, Agut J (secretari de la MI Iustr. A de l´Hospital de la SC i SP. L´Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de la Ciutat de Barcelona. 600 anys. En: Lunwerg Editores, editor. Barcelona; 2001. p. 20.

77. Fargues García I, Tey Freixa R. L´atenció als militars a l´Hospital de la Santa Creu. Segle XVIII. Barcelona Quad d´Historia. 2002;7:249-63.

78. Adserà Martorell J. La primera ampliació de l´Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona i la instal.lació de la Casa de Recollides (1755). Gimbernat Rev catalana d'història la Med i la ciència. 1992;17:93-8.

79. Adserà Martorell J. IV Centenario del nuevo Hospital de Santa Tecla de Tarragona. En: Hospital de San Pablo y Santa Tecla de Tarragona, editor. IV Congrès d´Història de la Medicina Catalana Poblet - Tarragona, junio de 1985. Tarragona; 1985. p. 5-20.

80. Adserà Martorell J. Algunes almoines i llegats que va rebre l´Hospital. Venda de finques del seu patrimoni. En: Associació d'Amics de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, editor. Història moderna de l´Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (1939-1990). Tarragona; 2000. p. 43-66.

81. Gil Tor RM. Santa Caterina, Hospital medieval. En: Diputació de Girona, Caixa Girona, editores. L´assistència sanitària Quaderns de la Revista de Girona. Girona; 2004. p. 24-5.

Document 1: Inventari de l'Hospital de Tamarite realitzat el 19 d'agost de 1783.

1783 Tamarite

Inventari de l'Hospital de Tamarite realitzat el 19 d'agost de 1783. Francisco Cavet, hospitaler en aquells moments de l'establiment, els passa la salvaguarda dels estris de l'hospital als nous hospitaleros del centre, Antonio Buenac i Thereva Anchen anomenats per l'Ajuntament de Tamarite.

CAT A.C.L. Visites pastorals. Inventari de l'Hospital de Tamarite realitzat el 19 d'agost de 1783 f: 138v-r

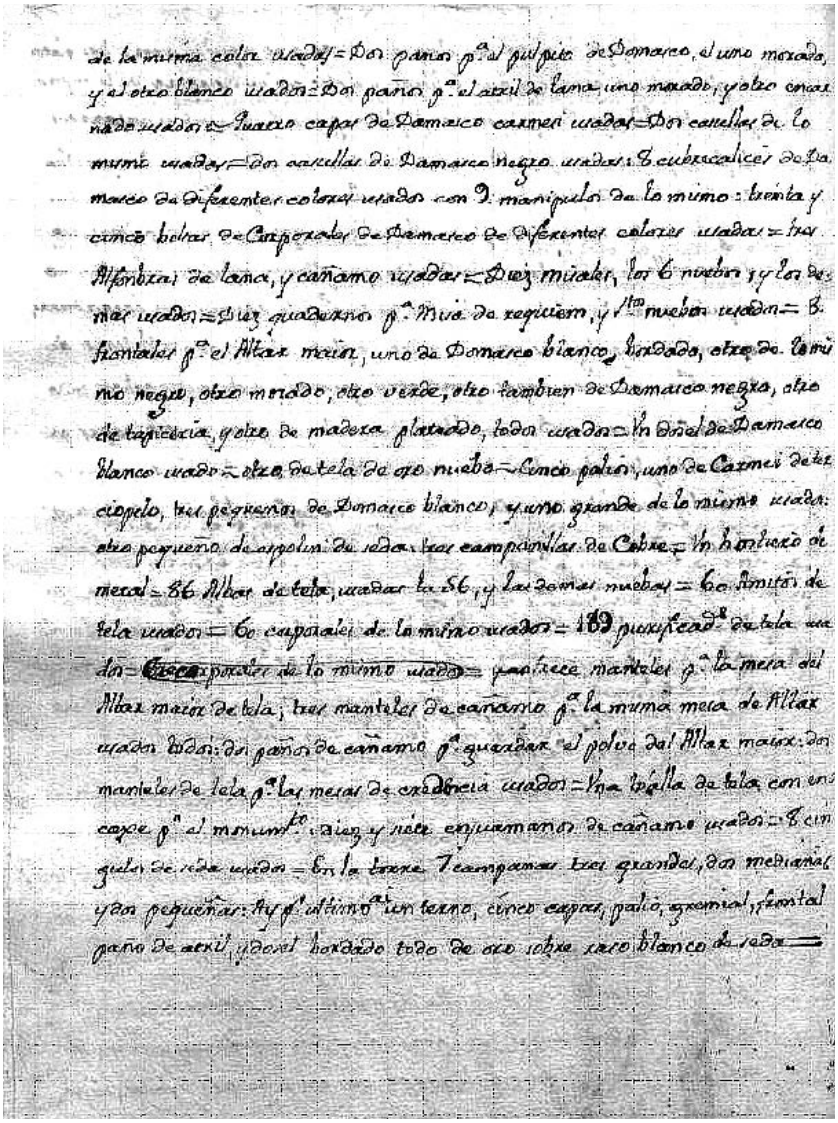

de la misma color uradas = Dos panos p.ª el pulpito de Damasco, el uno morado, y el otro blanco uradas = Dos paño p.ª el atril de lana uno morado, y otro encarnado uradas = Quatro capas de Damasco carmesi uradas = Dos casullas de lo misma uradas = Dos casullas de Damasco negro uradas = 8 cubrecalices de Damasco de diferentes colores uradas con 9 manipulos de lo mismo = treinta y cinco bolsas de Corporales de Damasco de diferentes colores uradas = tres Alfombras de lana, y cañamo uradas = Diez misales, los 6 nuevos, y los demas uradas = Diez cuadernos p.ª Misa de requiem, y 1.ª nueba uradas = 8 frontales p.ª el Altar mayor, uno de Damasco blanco, bordado, otro de lo mismo negro, otro morado, otro verde, otro tambien de Damasco negro, otro de tapicería, y otro de madera platteado, todos uradas = Un Dosel de Damasco blanco uradas = otro de tela de oro nueba = Cinco palios, uno de Carmesi de terciopelo, tres pequeños de Damasco blanco, y uno grande de lo mismo uradas otro pequeño de angolin de seda = tres campanillas de Cobre = Un hanlazo de metal = 86 Albas de tela, uradas las 56, y las demas nuebas = 60 Amitos de tela uradas = 60 cuparales de lo mismo uradas = 189 purificadores de tela uradas = Cinco palios de lo mismo uradas = quarenta manteles p.ª la mesa del Altar mayor de tela, tres manteles de cañamo p.ª la misma mesa de Altar uradas todas: Dos paños de cañamo p.ª guardar el polvo del Altar mayor: Dos manteles de tela p.ª las mesas de credencia uradas = Una bolla de tela con su cayce p.ª el monumento uradas y nuebe enjuagamanos de cañamo uradas = 8 cingulos de seda uradas = En la torre Tcampanas tres grandes, dos medianas y dos pequeñas: Hay p.ª ultimo un terno, cinco capas, palio, gremial, frontal paño de atril, todos bordado todo de oro sobre raso blanco de seda =

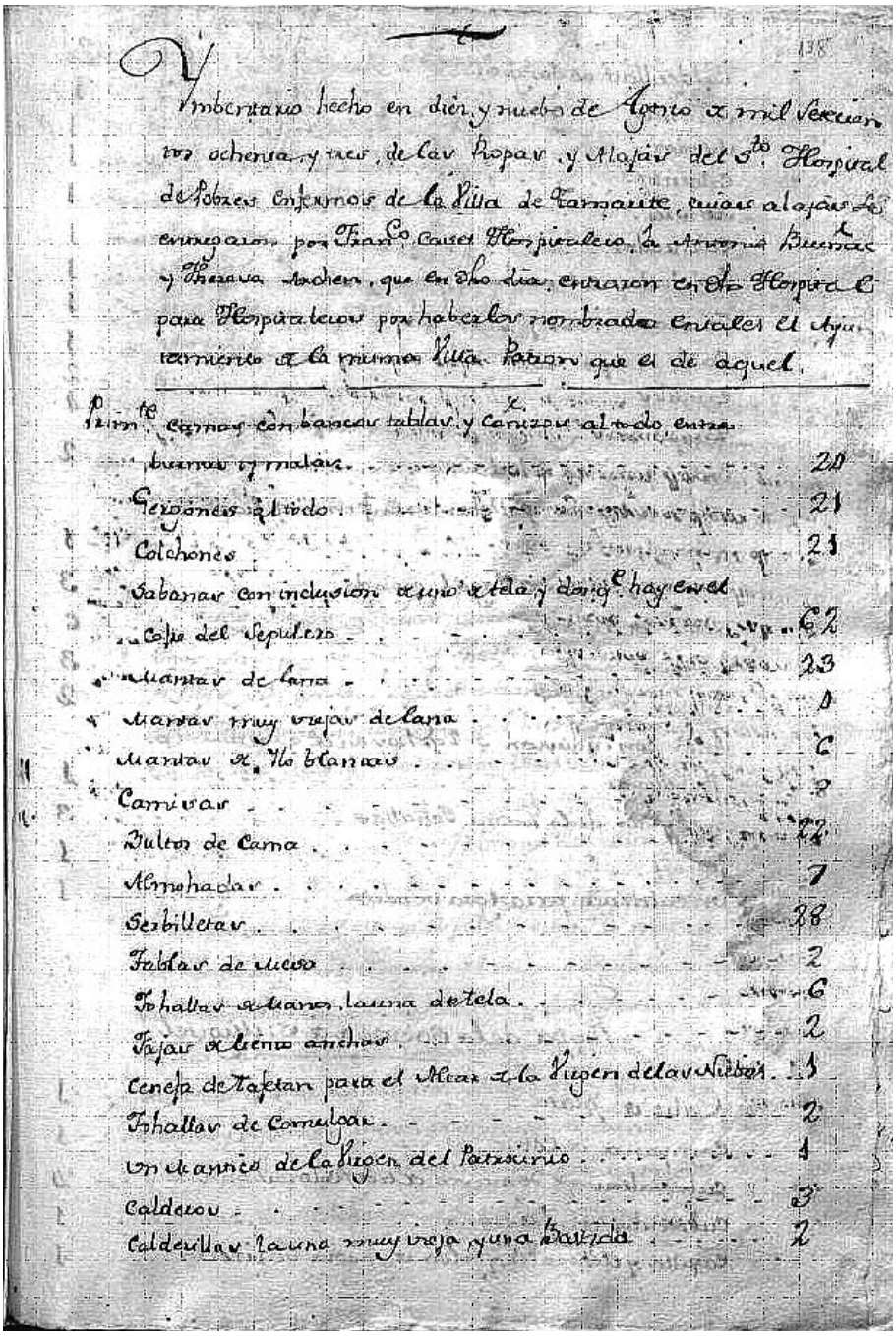

138

Ynbentario hecho en dies y nueve de Agosto de mil seteçientos ochenta y seis, de las Ropas y Alajas del S.to Hospital de Pobres Enfermos de la Villa de Tamarite, cuias alajas les entregaron por Juan Co Canet Hospitalero la Antonia Buenac y Theresa Sachen, que en dho dia entraron en dho Hospital para Hospitaleras por haberlas nombradas Enrales el Ayuntamiento de la misma Villa Patron que es de aquel.

Primte Camas con bancas tablas y Canizos al todo entra buenas y malas	20
Cerrones al todo	21
Colchones	21
Sabanas con inclusion de uno de tela y dos q hay en el	62
Caxa del Sepulcro	1
Mantas de lana	23
Mantas muy viejas de lana	1
Mantas de Ylo blancas	6
Camisas	2
Bulto de Cama	22
Almohadas	7
Sevillettas	38
Tablas de lecho	2
Tohallas de mano, launa de tela	6
Fajas de lienzo anchas	2
Cenefa de Tafetan para el Altar de la Virgen de las Nieves	1
Tohallas de Comulgar	2
Un dannico de la Virgen del Patrocinio	1
Calderos	3
Calderillas launa muy vieja y una Sartida	2

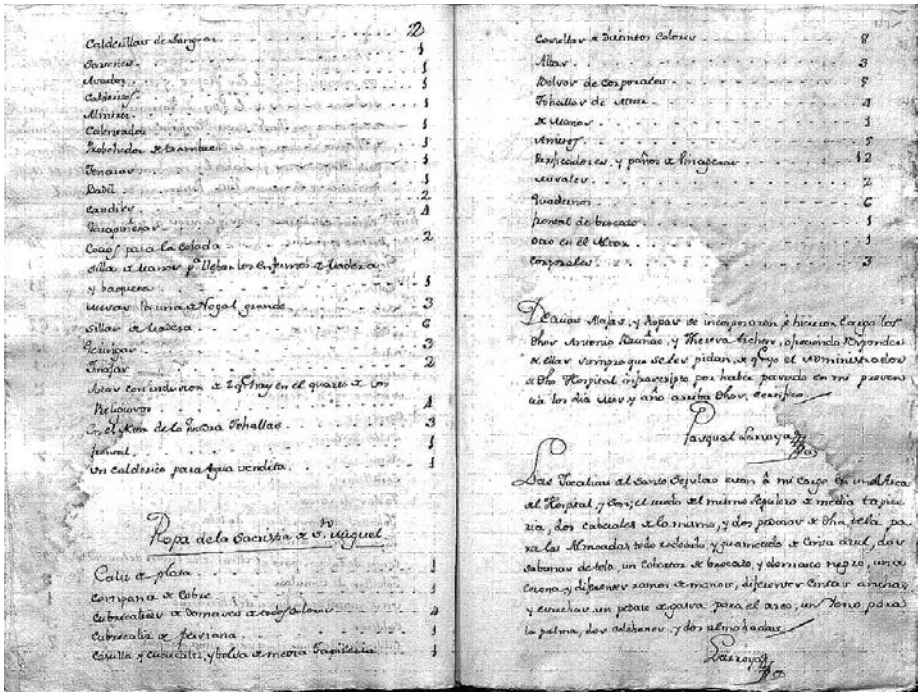

Document 2: Designació de Domingo Bertran com a nou hospitaler de l'Hospital de Santa Maria de Lleida.

1450 setembre 28. *Lleida*

Designació de Domintgo Bertran com a nou hospitaler de l'Hospital Santa Maria de Lleida, com conseqüència de la mort de l'anterior, Antonio Gay. S'indiquen les tasques que ha de complir i quin serà el salari a percebre.

CAT AML. Arxiu Municipal Lleida. Fons Municipal, Llibre de seguretats de la ciutat de lleyda, 1440-1450, reg. 329, foli 211v.

[Conduimo] senyor — Die lune 28 setembre anno present

Domingo Ver

Trans Spitaler

"Los molt honorables en Loys de Montsoar, Paer any present mosser Ramon Grau, Canonge de la Seu de Leyda, I dels Regidors assignats per part del honorable Capítol de la dita Seu del Spital nouament construhit en la dita Ciutat, e en Francesch Çabata, Regidor del dit Spital assignat per part de la dita Ciutat de Leyda, per mort den Anthoni Gay, Spitaler del dit Spital, condohiren en Spitaler del dit Spital en Domingo Bertran, laurador de la dita ciutat aquí present, a I any primer vinent, comptador del dia present en anauant. Així empero, que lo dit Domingo sia tengut de agranar e tenir nets lo dit Spital, e lauar e fer bugades e tenir nets los draps de la dit Spital, e costohir los malauts e altres pobres de Crist qui aqui en lo dit Spital vindran, amb suma diligencia, iuxta son poder e saber,
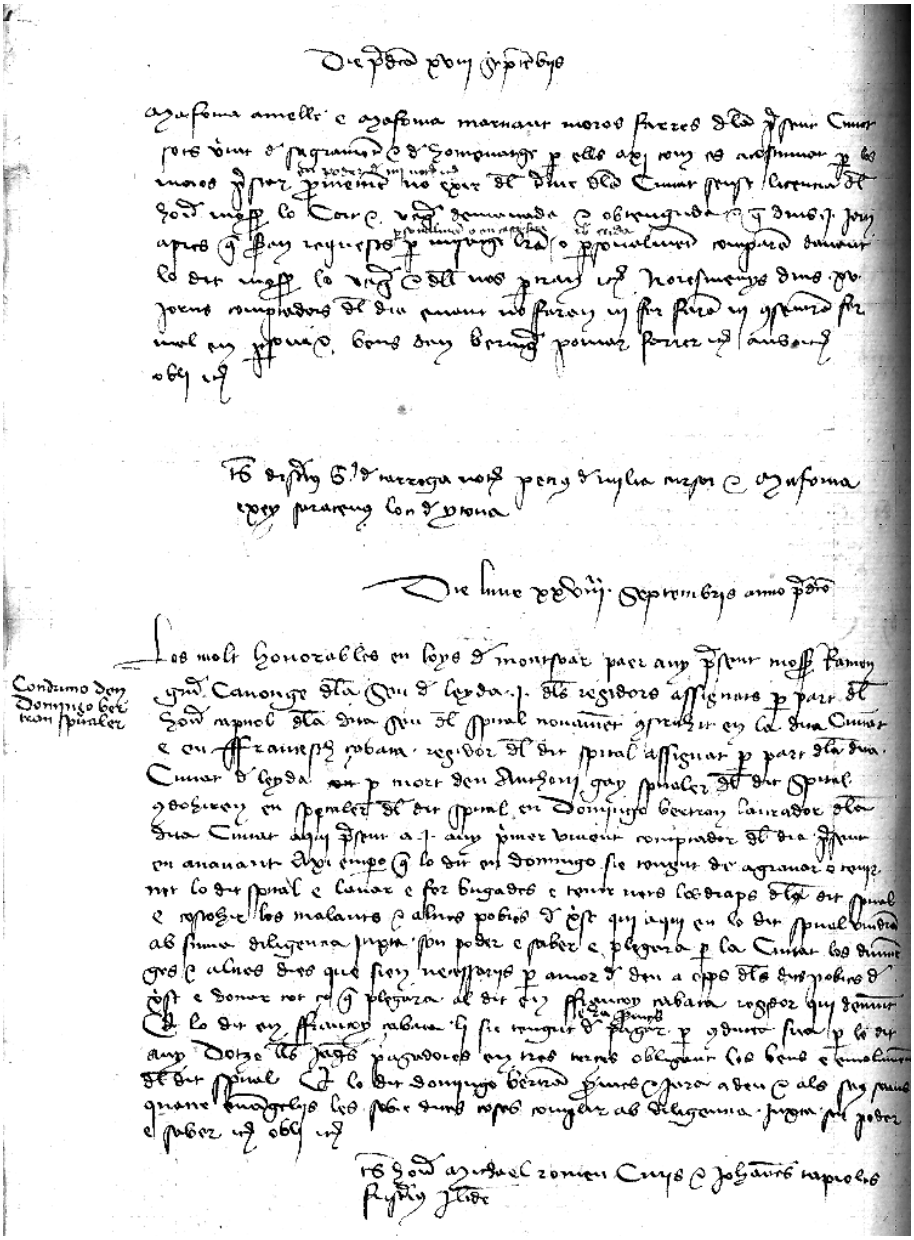
e plegarà per la ciutat los diumenges e altres dies que sien necessaris per amor de Déu a opps dels dits pobres de Crist, e donará tot çò que plegará al dit en Francesc Çabata, regidor qui damunt. A lo dit en Françesc Çabata li sia tengut /e ha promés / de pagar per conducta sua per lo dit any, dotze lliures jaqueses, pagadores en tres terçoos, obligant los béns e emoluments del dit spital. A lo dit Domingo Bertran promés e jura a Deu e als seus sants quatre evangelis lês sobre dites coses complir amb diligencia iuxta, son poder e saber [...]"